

Yapay Zekaya Sosyal Bilgiler Dersinde Örnek Olay Yazdırmak Olanaklı mıdır?: İlk Deneyimler ve Sonuçları Üzerine

Is it Possible to Have Artificial Intelligence Print Case Studies in Social Studies Class? On First Experiences and Their Results

Sayfa | 2712

Cemal Gökhan OL , Dr., MEB, c.gkhn.ol@hotmail.com

Yücel KABAPINAR , Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, y.kabapinar@marmara.edu.tr

Geliş tarihi - Received: 4 Nisan 2025
Kabul tarihi - Accepted: 7 Temmuz 2025
Yayın tarihi - Published: 28 Ağustos 2025

Öz. Örnek olay, hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinde en çok gündeme gelen öğretim yöntemlerinden biridir. Öğrencilerin önüne sosyal sorunları getirip irdelemelerini sağlamak bu anlamda temel amaçtır. Sosyal sorunları düşünsel, ahlaki ve empatik boyutlarıyla tartışmak ve çözüm önerileri getirmek örnek olaylarda öğrencilerin temel sorumlulukları arasındadır. 2005 yılı öğretim programlarından sonra ders kitaplarında örnek olaylar gündeme gelmeye başlamıştır. Ancak bazen ders kitaplarındaki örnek olaylar yeterince nitelikli olamayabiliyor ya da oldukça fazla didaktik ifadelerle bezenmiş olabiliyor. Her konuya ve sınıf düzeyine uygun, ilgi çekici, gerçek hayattan seçilen örnek olayları bulma/yazma zorluğu düşünüldüğünde; örnek olaylar ile gelişen teknolojinin ürünü olan yapay zekâyı bütünleştirmek bu zorluğa yönelik üretilebilecek bir çözüm olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapay zekâdan yararlanılarak örnek olay üretmek, hem her konuya uygun birtakım içerikler ortaya çıkarmaya hem de öğrenme ortamlarını günlük yaşamla benzer hale getirmeye yardımcı olabilir. Araştırma nitel araştırma yöntemi temelli olup eylem araştırması desenine göre biçimlendirilmiştir. Çalışmada, eylem araştırması çeşitlerinden “basit eylem araştırması” deseni uygulanmıştır. Bu çerçevede araştırmacının çalışma grubunu yapay zekâ uygulamaları arasında en çok bilinenlerden biri olan ChatGPT oluşturmaktadır. Araştırmacının işlem yolu basamakları; öğrenme çıktısının belirlenmesi, salt sınıf ve öğrenme çıktısı temelli örnek olayın yazılmasının istenmesi, yazılan örnek olaya öğrencileri ikilemlerde bırakacak unsurların eklenmesinin istenmesi, örnek olayın ardından düşünsel, ahlaki ve empatik boyutta çok sayıda sorunun hazırlanmasının istenmesi, örnek olayla ilgili içeriğin üç görselle ifade edilmesinin istenmesi şeklindedir. Örnek olayların elde edilmesinden sonra, örnek olaylar, en az doktora unvanına sahip 8 sosyal bilgiler öğretmenleriyle (2’si öğretmen doçent doktor) paylaşılmış ve incelemelerinin ardından bu öğretmenlerle yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Öğretmenlerin büyük bölümünün yapay zekânın yazdığı örnek olaylarla ilgili ihtiyatlı bir iyimserlik içinde olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Yapay zekâ, Örnek olay, Sosyal bilgiler, Basit eylem araştırması.

Abstract. Case study is one of the most popular teaching methods in life science and social studies courses. The main purpose in this sense is to bring social problems in front of the students and make them analyse them. Discussing social problems with their intellectual, moral and empathic dimensions and suggesting solutions are among the main responsibilities of students in case studies. After the 2005 curriculum, case studies in textbooks have started to come to the agenda. However, sometimes the case studies in the textbooks may not be qualified enough or may be adorned with didactic expressions. Considering the difficulty of finding/writing interesting, real-life case studies suitable for each subject and grade level, integrating case studies with artificial intelligence, which is a product of developing technology, emerges as a solution that can be produced for this difficulty. Producing case studies by using artificial intelligence can help both to produce some content suitable for each subject and to make learning environments similar to daily life. The research is based on qualitative research method and is shaped according to the action research design. Again, ‘simple action research’ design, one of the action research types, was applied. In this framework, the study group of the research consists of ChatGPT, one of the most known/used artificial intelligence applications. The procedural steps of the research are as follows; determining the learning outcome, asking to write a case study based on pure class and learning outcome, asking to add elements that will leave students in dilemmas to the written case study, asking to prepare many questions in intellectual, moral and empathic dimension after the case study, asking to express the content of the case study with three visuals. After the case studies were obtained, the case studies were shared with 8 social studies teachers (2 of whom

Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi, (2025), 16 (2), 2712-2745.
Western Anatolia Journal of Educational Sciences, (2025), 16 (2), 2712-2745.
Araştırma Makalesi / Research Paper

were associate professors) with at least a doctoral degree and semi-structured interviews were conducted with these teachers after their analyses. It can be said that most of the teachers are cautiously optimistic about the case studies written by artificial intelligence.

Keywords: Artificial intelligence, Case study, Social studies, Simple action research.

Extended Abstract

Introduction. Case study is one of the most popular teaching methods in life science and social studies courses. The main purpose in this sense is to bring social problems in front of the students and make them analyse them. Discussing social problems with their intellectual, moral and empathic dimensions and suggesting solutions are among the main responsibilities of students in case studies. After the 2005 curriculum, case studies in textbooks have started to come to the agenda. However, sometimes the case studies in the textbooks may not be qualified enough or may be adorned with didactic expressions. Considering the difficulty of finding/writing interesting, real-life case studies suitable for each subject and grade level, integrating case studies with artificial intelligence, which is a product of developing technology, emerges as a solution that can be produced for this difficulty. Producing case studies by using artificial intelligence can help both to produce some content suitable for each subject and to make learning environments similar to daily life.

Method. The research is based on qualitative research method and is shaped according to the action research design. Again, 'simple action research' design, one of the action research types, was applied. In this framework, the study group of the research consists of ChatGPT, one of the most known/used artificial intelligence applications. The procedural steps of the research are as follows; determining the learning outcome, asking to write a case study based on pure class and learning outcome, asking to add elements that will leave students in dilemmas to the written case study, asking to prepare many questions in intellectual, moral and empathic dimension after the case study, asking to express the content of the case study with three visuals. In this framework, ChatGPT has derived case studies and empathic, reflective and moral questions to be used in analysing these case studies. The criteria employed in determining the nature of the case study produced by artificial intelligence are as follows. These are; the suitability of the case study produced; compliance with the learning outcome, conformity with the general flow of life, the presence of social problems/problems, not presenting value judgements at the end, leaving the analysis process to the students. After the case studies were obtained, the case studies were shared with 8 social studies teachers with at least a doctoral degree and semi-structured interviews were conducted with these teachers after their analyses.

Results. By giving certain instructions to the artificial intelligence, the researchers carried out case study printing on the basis of the targeted learning outcome. The case studies are written in accordance with the learning outcome and are appropriate to the general flow of life and contain social problems/problems. In parallel with the instructions given, no value judgement was presented at the end of the case studies and the analysis process was left to the evaluation of the students. Furthermore, the artificial intelligence also prepared empathic, intellectual and moral questions to be used in the evaluation of the prepared case study by the students. On the other hand, the visuals prepared by the artificial intelligence to depict the sample event do not express Turkish culture. Generally, the visuals presented in the case studies do not reflect the architecture and socio-cultural structure of this country. In this sense, artificial intelligence could not internalise local elements in the presentation of the visuals in the case studies. Especially the visuals presented in the third case study should be characterised as quite different and unrelated. The participants, two of whom were associate professors, approached the case studies produced by artificial intelligence with a certain

caution. Dimensions such as reorganising the questions and involving the teacher in the whole process came to the fore.

Discussion and Conclusion. On the other hand, writing case study and questions through artificial intelligence can find a place in the teacher's understanding of teaching as an option. In cases where there is no case study in the textbook or its quality is poor, artificial intelligence can be an alternative and can be used. In such cases, the teacher should carefully analyse the case study and questions presented by the artificial intelligence and should be able to show the reflections of his/her own teaching understanding with additional questions and activities. In this sense, artificial intelligence and the products it produces should be seen as a tool, not a goal.

Giriş

Dünyada 18. yüzyılda Sanayi Devrimi'yle başlayan değişim, günümüze dek devam eden ve birikimli bir nitelik taşıyan ekonomik, siyasi, toplumsal etkiler ortaya çıkarmıştır. Bu etkilerin her alanda yansımalarını görmek mümkündür. Değişen üretim tarzının toplumsal hayata etkileri, toplumdan ve bireyden beklentileri farklı bir yöne sürüklemiştir. Bu sürüklenmenin içerisinde kendini var etmeye, başarılı ve mutlu olmaya çalışan bireylerin ve ekonomik/siyasi rekabet içerisindeki devletlerin ihtiyaçları da sürekli değişmektedir.

Yapay zeka kavramı da teknolojiye yaşanan gelişmelerin ve değişen toplumsal ihtiyaçların giderek ön plana çıkardığı kavramlardan biridir. Bu kavram ilk kez 1955 yılında John McCarthy tarafından bir araştırma projesinin önerisinde kullanıldı. Araştırma önerisi doğrultusunda yapılan Dartmouth Konferansı da yapay zeka kavramının günümüze kadar popüler olma sürecinin başlangıç noktasını oluşturdu (Wildenhain, 2025, s.25). Bu konferansta yapay zeka kavramına ilişkin şu problemlere cevap aranmıştır: Otomatik bilgisayarlar nasıl üretilebilir, bir bilgisayar bir dili kullanmak için nasıl programlanabilir, varsayımsal nöron ağları birtakım kavramlar oluşturacak şekilde nasıl düzenlenebilir, bir problemi çözmek için tüm olası cevapları sırayla denemek yerine daha verimli hesaplama kriterleri ve yöntemleri nasıl geliştirilebilir, akıllı bir makine nasıl kendini geliştirebilir, akıllı makineler verilerden yararlanarak nasıl soyutlamalar oluşturabilir, sezgiler ve yaratıcılık rastlantısal süreçleri nasıl yönlendirebilir (McCarthy vd., 1955). Ord. Prof. Dr. Cahit Arf de 1959 yılında verdiği konferansta da benzer konulara temas ederek makinaların bazı işleri insan beyniyle kıyaslandığında çok daha çabuk yapabilmesine rağmen estetik mahiyette kararlar verebilme, özgür iradeyle hareket etme gibi hususlarda insanların sahip olduğu zenginliğe sahip olmadığını belirtmiştir (Arf, 1959, s.103). 1950'lerde gündeme gelen bu problemlerin her biri yapay zekanın günümüzde tartışılan çeşitli boyutlarıyla ilişkili olarak az veya çok hala gündemdedir. Yapay zekanın doğurduğu bu ve benzeri problemlere günümüze kadar yapılan çalışmalarla çeşitli cevapların verildiği ve verilmeye devam edildiği de görülmektedir. Yapay zekanın etkilediği unsurlar sadece teknik konularla sınırlı kalmamış, toplumsal konuları da etkilemiştir. Dartmouth Konferansı'nın öncülerinden biri olan Marvin Minsky, yapay zekanın sadece belirli ve kesin olarak tanımlanmış görevleri yerine getirmesinin yeterli olmadığını, insan zekasıyla aynı düzeyde olması ve yakın gelecekte insanın yerini alacak şekilde gelişmesi gerektiğine yönelik fikirleriyle adeta günümüzde gündemde olan birçok toplumsal durum hakkında öngöründe bulunmuştur (Wildenhain, 2025, s.25). Ünlü matematikçi Alan Turing de akıllı makineler hakkında 1947 yılından itibaren fikirler öne sürmüştür. Turing kendi kendine öğrenen ve bu yeteneği sayesinde yazılımını geliştiren bilgisayarlar hayal ediyor ve bu bilgisayarların sadece işçileri değil, patronları da yerinden edeceğini düşünüyordu (Pasquinelli, 2025, s.17). Marvin Minsky ve Alan Turing'in öngörülerini günümüzde teknolojik, ekonomik, sosyal boyutlarıyla tartışılmaya devam etmekte, giderek gerçeklik kazanmakta ve hatta birçok devletin/toplumun gelecek planlamasını yönlendirmektedir.

Alman Yapay Zeka Araştırma Merkezi Başkanı W. Wahlster, Alman Bilim ve Mühendislik Akademisi Başkanı H. Kagermann ve Federal Araştırma Bakanlığı Temel Teknolojiler Dairesi Başkanı W.D. Lukas'ın 2011 yılında yazdıkları ortak makalesi, bize "4. Sanayi Devrimi" adı altında yeni bir çağı tanıtmaktadır. Buna göre; buhar gücüyle çalışan makinelerin kullanılmaya başlanmasıyla ortaya çıkan Sanayi Devrimi'nin, elektrik enerjisinin kullanımı ve seri üretimin gerçekleşmesiyle ikinci bir devrime

dönüştüğü, yakın çağda bilgisayar ve bilgi teknolojilerinin otomasyon sistemlerini üretmesiyle de üçüncü devrimin gerçekleştiği açıklanmaktadır. Artık 4. Sanayi Devrimi çağı da gelip çatmıştır. Çağı yakalamayı sembolize eden kavramlar, çağın değişmesiyle birlikte değişime uğramaktadır. Bu çağ da “Nesnelerin İnterneti”, “Yapay Zeka” gibi kavramlara dayalıdır. Bu çağda makineler birbirleriyle iletişim kurabileceği için üretim tarzı değişmekte, yapılan işlerin şekli ve sunulan hizmetler de farklılaşmaktadır. Kısacası makalede, geleceğe dair bazı öngörülerde bulunularak Almanya’nın sanayide güçlü olabilmesi için dijitalleşmeye önem verilmesi gerektiği savunulmaktadır (Kagerman, Lukas ve Wahlster, 2011, s.2). Devletlerin gelecek planlamalarında yapay zekanın artan önemine ve ağırlığına ilişkin bir örnek teşkil eden bu durumun sadece siyasi/ekonomik alanda bir gelişme olarak görülmesi sınırlı bir değerlendirme yapmaya sebep olacaktır. Dijitalleşmeye, yapay zekaya ve makineler arası iletişime doğru yönelen teknolojik dönüşümün yaşamın pek çok alanına etki etmesi söz konusu olabilmektedir. Nitekim bunun sonucunda grafik tasarım, şiir, resim, müzik, sinema gibi kültür ve sanat alanlarında, hemşirelikte, masal yaratıcılığı ve anlatıcılığında, dijital pazarlamada, medikal endüstride, muhasebede, habercilikte, seyahat danışmanlığında ve turizmde etkileri olabildiği görülebilmektedir (Akgerman ve vd., 2022; Artut, 2019; Altunok, Ünver, 2020; Ballı, 2020; Kızıldağ, 2023). Tüm bunlara paralel olarak, yapay zeka ve hukukta fikri mülkiyet de en çok tartışılan konulardan biri olmaktadır (Erdoğan, 2021).

Bunlardan başka yapay zekanın eğitime, okula, sınıfa, öğretim programlarına, öğretme/öğrenme süreçlerine de etki etmesi çok olasıdır. Bu çerçevede devletlerin politikalarının, okulların öğretim programlarının ve bireylerin/öğrencilerin donanımlarının da yeni beklentilere göre şekilleneceği söylenebilir. Çünkü çağın ihtiyaçlarının değişmesi, ihtiyaçlara uygun karşılığı vermeyi de teşvik etmektedir. Çağı yakalamak isteyen devletlerin eğitimi amaçlarına hizmet eden bir niteliğe kavuşturmaları ve bireylerin de gelecekte daha çok önem kazanacak işlere/mesleklere yönelmeleri beklenen bir sonuçtur. Böyle bir perspektifte; çağı yakalayan bir eğitimin devletlerin ve insanların ihtiyaçlarını karşılaması umulmaktadır. Bu noktada eğitimin öğrencilere bilgi aktarmaya dayalı, tek yönlü ve pasifleştirici yapısı doğal olarak değişime uğramıştır. Bilgi, teknoloji sayesinde zaten kolaylıkla ulaşılabilen ve hafızada tutmayı gerektirmeyen bir nitelik kazanmıştır. Dolayısıyla bilgi aktarımı öğrencilerin öncelikli ihtiyacı olmaktan çıkmıştır. Bilginin yanında çeşitli becerilerin, tutumların, değerlerin öğrencilere kazandırılabilmesi, çağın bir ihtiyacı ve eğitimin hedefi olarak karşımıza çıkmaktadır (Gedik, 2005).

4. Sanayi Devrimi çağında; sosyal becerilerin, yaratıcılığın, yeni fikirler ortaya koyabilmenin ve belirsiz durumlarda karar verebilmenin ön plana çıkacağı düşünülmektedir (Schwab, 2016, s.43). İnsanlarla iletişim kurmakta zorlanmayan, hızlı ve akılcı kararlar alıp problem çözebilen, demokratik değerleri benimseyerek yaşadığı topluma etkin katılım sağlayan bireylerin, yaşanan toplumsal değişime cevap verebilecek birtakım özelliklere sahip olduğu söylenebilir (Deveci, 2005). Dünya Ekonomik Forumu’nun “Future of Jobs Report 2025” adlı araştırmasında (WEF, 2025, s.35-37) 2025 yılında iş hayatı açısından önemli olan ve gelecekte ön plana çıkacak birtakım becerilerin listesi yer almıştır. Bu becerilerin, eğitim/öğrenme ortamlarının nasıl ve hangi amaçlara göre dönüştürülmesi gerektiği hakkında fikir vermesi mümkündür. Beceri listesi oluşturulurken işverenlere yaptıkları iş için hangi becerileri temel beceri olarak gördükleri ve 2025-2030 yılları için hangi becerilerinin öneminin artacağını düşündükleri sorulmuştur. İşverenlerin ne kadarının o beceriyi önemli gördüğü yüzde olarak parantez içerisinde belirtilmiştir. Listenin ilk sıraları şöyledir:

Tablo 1.

Dünya ekonomik forumuna göre çağın becerileri ve yükselen beceriler

2025'te temel beceriler	Yükselen beceriler, 2025-2030
Analitik düşünme (%69)	Yapay zeka ve büyük veri (%87)
Dayanıklılık, esneklik ve çeviklik (%67)	Ağlar ve siber güvenlik (%70)
Liderlik ve sosyal etki (%61)	Teknolojik okuryazarlık (%68)
Yaratıcı düşünme (%57)	Yaratıcı düşünme (%66)
Motivasyon ve öz farkındalık (%52)	Dayanıklılık, esneklik ve çeviklik (%66)
Teknolojik okuryazarlık (%51)	Merak ve yaşam boyu öğrenme (%61)
Empati ve aktif dinleme (%50)	Liderlik ve sosyal etki (%58)
Merak ve yaşam boyu öğrenme (%50)	Yetenek yönetimi (%55)
Yetenek yönetimi (%47)	Analitik düşünme (%55)
Hizmet odaklılık ve müşteri hizmetleri (%47)	Çevresel yönetim (%53)
Yapay zeka ve büyük veri (%45)	Motivasyon ve öz farkındalık (%47)
Sistem Düşüncesi (%42)	Empati ve aktif dinleme (%46)

Tablo 1 incelendiğinde, analitik düşünme, empati ve aktif dinleme, yaratıcı düşünme, motivasyon ve öz farkındalık gibi bilişsel ve sosyal becerilerin önemini koruduğu, bunun yanında yapay zeka, ağlar ve siber güvenlik, teknolojik okuryazarlık gibi becerilerin de giderek önem kazandığı görülmektedir. Bu verilerden yola çıkılarak, eğitim sistemlerinin/öğretim programlarının; öğrencilere bilgiyi ezberletmek yerine onları düşünmeye ve analiz etmeye yönelten, öğrencilerin ilgisini çeken ve onları motive eden, öğrencileri empati kurmaya teşvik eden bir yapıya sahip olması gerektiği anlaşılabılır. Ayrıca teknolojinin gelişimi, verilen eğitimde yapay zekadan/internet teknolojilerinden yararlanmayı ve teknolojiyle/teknolojik okuryazarlıkla ilişkili becerilerin öğrencilere kazandırılmasını zorunlu hale getirmektedir.

Bahsedilen bilişsel ve sosyal becerileri öğrencilere kazandırmada ön plana çıkan derslerden biri de Sosyal Bilgiler dersidir. ABD’de Sosyal Bilgiler dersine dair standartları belirleyen Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi’nin (NCSS), Sosyal Bilgiler öğretimi için yaptığı tanımda dersin dört amacından bahsedilmiştir; “a) insanlığın geçmiş, bugün ve gelecekteki durumu hakkında bilgi edinme, b) önemli kararlar verebilecek kapasiteye ulaşmak için bilgiyi işleyebilme, c) bilgi işleme becerisini kullanarak inanç, değer ve tutumları inceleyebilme, d) toplumsal faaliyetlere aktif katılım sağlayarak bilgi ve duyguları eyleme dönüştürebilme (Barth, 1977, s.68-69). Sosyal Bilgiler dersinde bu amaçlara ulaşmak için yararlanılan birçok öğretim yöntemi vardır. Örnek olay yöntemi bu amaçları gerçekleştirmek için en uygun yöntemlerden biridir. Gerçek hayatta olan ya da olabilecek bir olaya, duruma veya soruna odaklanan örnek olaylar, ilgi çekici yapısıyla öğrencileri mevcut içeriği analiz etmeye ve yorumlamaya yönlendirir (Herreid, 2007, s.41; Merseth, 1990, s.54, akt., Ol ve Kabapınar, 2021, s.4). Örnek olay yöntemiyle öğrenciler öğrenme sürecinde aktif rol alarak analiz edilen olayla ilgili düşüncelerini ileri sürebilir, incelenen olaya/soruna çözüm önerileri sunabilir ve bu sayede öğrencilerde problem çözme, karar verme gibi beceriler geliştirebilir (Demirel, 2017, s.81, Sönmez, 2020, s.304-305). Ayrıca örnek olayların birtakım sorular aracılığıyla yapılan analizi, öğrencilere hikayedeki karakterlerle empati kurma, o karakterlerin bakış açısından olayı değerlendirme ve soruna farklı perspektiflerden bakma imkanı tanır (Herreid, 2007, s.46; Ol ve Kabapınar, 2021, s.9, Kabapınar ve Pala, s.55-57).

Örnek olay incelemesi sırasında yapılan tartışmalar öğrencilere farklı bakış açılarının varlığını fark ettirir. Örnek olaylardaki ahlaki ikilem taşıyan sosyal problemler, öğrencilerin kendi çözümlerini geliştirmelerine, düşünsel ve ahlaki anlayışlarını daha makul gerekçelerle yapılandırmalarına yardımcı olur (Kabapınar, 2015, s.422). Gerçek hayatta yaşanan ya da yaşanabilecek örnek olaylar aracılığıyla öğrenilen bilgi, beceri ve duygular günlük hayata kolaylıkla aktarılabilir (Alacapınar, 2015, s.2). Bu görüşlerden hareketle; öğrenme ortamlarını günlük yaşamla benzer hale getirmek, öğrencileri ilgi çekici bir öğrenme sürecine dahil etmek ve öğrencilere birtakım beceriler kazandırmak amacıyla örnek olaylardan yararlanmanın önemi fark edilmektedir. Örnek olayların gerçek hayattan doğrudan alınmasının zorunlu olmadığı ve öğrencilerin ilgisini çekecek bir şekilde yazılmış, gerçek hayatın şartlarını yansıtan kurgusal bir örnek olayın da öğretimsel amaçlara iyi bir şekilde hizmet edebileceği düşünüldüğünde, örnek olayların hazırlanmasında yapay zekanın sunduğu içerik üretme imkanlarından faydalanmak bir seçenek olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapay zekanın eğitimle ve eğitim içeriği üretmekle ilişkilendirildiği birçok çalışma bulunmaktadır. Öğretim faaliyetleriyle yapay zekayı ilişkilendiren bir çalışmada; yapay zekanın her öğrencinin yeteneklerine ve ihtiyaçlarına uygun bireyselleştirilmiş içerik oluşturabileceğinden ve gerçek dünyadan bazı mekanların/olayların yapay zeka aracılığıyla simüle edilerek öğrencilere sunulabileceğinden bahsedilmiştir. Öğrencilerin bu sayede kendilerine sunulan mekanlarla/olaylarla etkileşime girme ve mekandaki/olaydaki gidişatı değiştirme imkanı yakalayabileceğine değinilmiştir. Ayrıca yapay zekayla öğretim sürecine eklenen ‘sanal pedagojik ajanlar’ın işbirlikli bir öğrenme ortamı oluşturabileceği ve öğrencilere alternatif bakış açısı sağlayan, sorular soran veya geri bildirim sağlayan bir öğretmen ya da akran rolü üstlenebileceği de açıklanmıştır. Araştırmacılara göre, öğrenciler bu sanal gerçeklikten öğrendiklerini günlük yaşama aktarabilir ve kendi bireysel anlayışlarını geliştirebilir (Luckin vd., 2016).

Ayrıca yapay zeka, öğrencilere bilginin düzenlenmesi, özetlenmesi, yazılı bir çalışmaya dönüştürülmesi veya incelenen materyallere yönelik sınavlar oluşturulması gibi konularda destek olarak derinlemesine öğrenmeyi teşvik edebileceği gibi, öğrencilerde eleştirel düşünme, problem çözme, metabilşsel düşünme gibi becerilerin gelişimine de katkıda bulunabilir (Strzelecki, 2023, s.237). Sosyal Bilgiler Öğretiminde yapay zeka uygulamalarından biri olan Chatbotlardan yararlanmanın etkilerini ölçen bir çalışmada, yapay zeka destekli bu uygulamanın öğrencilerin derse yönelik tutumunu olumlu etkilediğine ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşleri yapay zekadan beklenen katkıların sadece beceri boyutunda olmadığını göstermektedir (Yetişensoy, 2022). Her konuya ve sınıf düzeyine uygun, ilgi çekici, gerçek hayattan seçilen örnek olayları bulma/yazma zorluğu (Alacapınar, 2015, s.3; Kabapınar, 2014, s.111) düşünüldüğünde; örnek olaylar ile gelişen teknolojinin ürünü olan yapay zekayı bütünleştirmek bu zorluğa yönelik üretilebilecek bir çözüm olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapay zekadan yararlanarak örnek olay üretmek, hem her konuya uygun birtakım içerikler ortaya çıkarmaya hem de öğrenme ortamlarını günlük yaşamla benzer hale getirmeye yardımcı olabilir. Yapay zekanın eğitimde nasıl kullanılabileceğine yönelik bilgisizliklerin öğretmen adayları açısından da bir sorun olduğu ve yapay zeka okuryazarlığının geliştirilmesi adına öğretmen adaylarına eğitim verilmesi gerektiği şeklindeki araştırma sonuçları (Erdoğan ve Çakır, 2024), yapay zeka okuryazarlığının öğretmenlik mesleğine ilişkin yeterliliklerden biri haline geleceğine yönelik bir öngörü olarak belirtilebilir. Yapay zekadan ismen bahsedilmese de Maarif Modeli’nde (2024, s.147) “dijital okuryazarlık” adı altında bir okuryazarlık becerisine kapsamlı bir biçimde yer verilmesi eğitimden beklentiler noktasında çağın gidişatını yansıtmaktadır. Tüm bunlardan yola çıkarak araştırma soruları aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

- Yapay zekadan yararlanılarak üretilen örnek olayların öğrenme-öğretme süreçleri açısından niteliği nasıldır?
- Yapay zekadan yararlanılarak üretilen örnek olaylara ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri nasıldır?

Yöntem

Araştırma nitel araştırma yöntemi temelli olup eylem araştırması desenine göre biçimlendirilmiştir. Yine eylem araştırma çeşitlerinden “basit/kısa süreli eylem araştırması” deseni uygulanmıştır. Bu çeşit eylem araştırmasının “basit” olarak adlandırılmasının nedeni, çalışmanın uygulamasının süre olarak kısıtlıdır. Bu çalışmada katılımcılara bir yenilik görece kısa bir sürede tanıtılır ve katılımcılarda yeni bir deneyim süreci yaratılır (Kabapınar, 2025). Bu çalışmada temel kuram “örnek olaya dayalı öğrenme” yaklaşımıdır. Uygulamanın ilk basamağı ise yapay zekâ tarafından üretilen örnek olayların ve analiz sorularının, örnek olayın temel felsefesine ve sınıftaki olası uygulamaya yapabileceği katkılara göre irdelenmesidir. Bu anlamda yapay zekâ tarafından hazırlanan örnek olay ve soruların yani eğitim materyalinin ana felsefe olan örnek olay yöntemine uygunluğunun ortaya konulmasıdır. Yapay zeka uygulaması olarak ChatGPT, Deepseek ve Claude gibi birçok uygulamanın olduğu bilinmektedir. Bu çerçevede araştırmanın çalışma grubunu yapay zekâ uygulamaları arasında en çok bilinen/kullanılana birisi olan ChatGPT (GPT-4) oluşturmaktadır. Araştırmanın işlem yolu basamakları da aşağıdaki gibidir;

- Öğrenme çıktısının belirlenmesi,
- Salt sınıf ve öğrenme çıktısı temelli örnek olayın yazılmasının istenmesi,
- Yazılan örnek olaya öğrencileri ikilemlerde bırakacak unsurların eklenmesinin istenmesi,
- Örnek olayın ardından empatik, düşünsel ve ahlaki boyutta çok sayıda sorunun hazırlanmasının istenmesi,
- Örnek olayla ilgili içeriğin üç görselle ifade edilmesinin istenmesi şeklinde gelişmiştir.

Araştırmanın çalışma grubunu 4 kadın ve 4 erkekten oluşan 8 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesi aşamasında “amaçlı örnekleme” yöntemi tercih edilmiştir. Amaçlı örnekleme, araştırmacıya seçilen durumlarda derinlemesine çalışma, zengin bilgi edinme ve olaylara/olgulara detaylı açıklamalar getirme imkânı sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.118). Çalışma grubuna yapay zeka üretimi örnek olaylar hakkında görüş bildirmelerini sağlamak amacıyla yarı yapılandırılmış bir görüşme formu uygulanmış ve öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda analizlerin zenginleştirilmesi sağlanmıştır. Araştırmada amaçlı örneklemenin çeşitlerinden biri olan ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Ölçüt örneklemede hazır bir ölçüt listesinden ya da araştırmacı tarafından belirlenen birtakım ölçütlerden yararlanılarak bu ölçütlere uyan örneklem belirlenir (Yıldırım, Şimşek, 2016, s.122). Bu noktada araştırmacı tarafından örnekleme ilişkin birtakım ölçütler belirlenmiştir. Örnekleme dahil edilen öğretmenlerin asgari 10 yıllık öğretmenlik deneyimine sahip ve *en az doktora derecesi bulunan öğretmenler olmaları şeklinde iki ölçüt belirlenmiştir*. Çalışma grubunun en az doktora unvanına sahip öğretmenler arasından seçilmesinin nedeni sürece ilişkin hem teorik hem de uygulama boyutunda önemli deneyime sahip olmalarıdır. *Bu ölçütlere uyan öğretmenlerden ikisi Milli Eğitim Bakanlığı’nda “Doç. Dr.” unvanıyla çalışmaktadır. Diğer 2 öğretmen ise doktora tezi konusu olarak örnek olay temelinde eylem araştırması çalışmışlardır.* Dolayısıyla araştırmaya katkı düzeyi

açısından belirlenen kriterlerin üzerinde birtakım niteliklere sahip öğretmenler de örnekleme dahil edilmiştir. Araştırma sürecinde elde edilen veriler betimsel analiz çerçevesinde analiz edilmiştir. Araştırma, katılımcı gizliliği sağlanarak ve etik kurul onayı alınarak gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Araştırma sorusu 1: Yapay zekâdan yararlanılarak üretilen örnek olayın öğrenme-öğretme süreçleri açısından niteliği nasıldır?

Yapay zekâ tarafından üretilen örnek olayın değerlendirme sürecinde örnek olaya ilişkin literatürden elde edilen aşağıdaki ölçütler işe koşulmuştur. Bunlar üretilen örnek olayın;

- öğrenme çıktısına uygunluğu,
- yaşamın genel akışına uygunluğu,
- içinde sosyal sorun/problem barındırması,
- bitiş kısmında değer yargısı sunulmaması, analiz sürecinin öğrencilere bırakılması
- analize yönelik soruların çeşitlilik (empatik, düşünsel ve ahlaki boyutlar) içermesi olarak belirlenmiştir.

Bu ölçütler yapay zekâyâ önceden verilmemiş olup verilen yönergelerle ortaya çıkan ürün basamakları aşağıda sunulmuştur. Örnek olayın sonundaki altı çizili yerler analizdeki yorumlarla ilişkilendirmek adına araştırmacılar tarafından vurgulanmıştır.

Örnek olay 1: Yönergelerle adım adım

Öğrenme Çıktısı

Kültürel özelliklere saygı duymanın birlikte yaşamaya etkisini yorumlayabilme

YÖNERGE 1

Sana ortaokul 5. sınıf düzeyinde (10-12 yaş aralığına uygun) bir öğrenme çıktısı vereceğim. Öğrenme çıktısı şöyle: *Kültürel özelliklere saygı duymanın birlikte yaşamaya etkisini yorumlayabilme*. Bu öğrenme çıktısına yönelik bir örnek olay yazmanı istiyorum.

Chatgpt cevap: Yeni gelen komşular

Ali, ailesiyle birlikte uzun yıllardır aynı mahallede yaşıyordu. Bir gün yanlarındaki eve yeni bir aile taşındı. Taşınan aile başka bir ülkeden gelmişti ve kültürel olarak farklı alışkanlıkları vardı. Örneğin, genellikle akşamları bahçelerinde toplanıp kendi dillerinde şarkılar söylüyor ve geleneksel yemeklerini pişiriyorlardı. Bu durum mahallede bazı komşuların dikkatini çekti. Ali'nin babası, "Ne kadar ilginç bir kültürleri var, onlarla tanışmalıyız" dedi. Ancak diğer komşulardan biri, "Bu gürültü çok fazla, kendi kurallarımıza alışmalarını söylemeliyiz" diye şikâyet etti. Bir akşam Ali, babasıyla birlikte yeni komşularını ziyaret etti. Onlar için bir tabak kurabiye götürdüler. Yeni komşular çok mutlu oldu ve onları bahçelerine davet ederek geleneksel yemeklerinden ikram ettiler.

Ali, daha önce hiç görmediği türde yemekler tattı ve çok beğendi. Ayrıca onların hikâyelerini dinledi ve kendi kültürlerini neden bu kadar önemsediklerini anlamaya başladı. Ertesi gün, Ali okula giderken durumu arkadaşlarına anlattı. Arkadaşlarından biri, "Onlar farklı olduğu için mahallede sorun çıkabilir" dedi. Ali ise, "Ama onların kültürünü tanımak aslında çok eğlenceli ve onların da bizim kurallarımıza saygı duyduklarını gördüm" diye cevap verdi. Bir süre sonra, mahallede bir toplantı düzenlendi. Ali'nin babası, herkesin yeni komşuları daha iyi tanıyabilmesi için bir etkinlik önerdi. Toplantıya katılan herkes, farklı kültürlerin bir arada nasıl daha renkli bir ortam yaratabileceğini fark etti. Sonunda, mahalledeki insanlar farklılıkların bir sorun değil, aslında bir zenginlik olduğunu gördü. Ali, yeni komşularıyla dost oldu ve onlardan çok şey öğrendi. Mahallede herkes birbirinin kültürel özelliklerine saygı duymaya özen gösterdi. Böylece mahallede daha sıcak ve huzurlu bir ortam oluştu.

Sorular

- Ali'nin ve ailesinin davranışları mahallede birlikte yaşamaya nasıl bir etki yaptı?
- Komşuların farklı kültürlerle saygı göstermemesi durumunda ne gibi sorunlar yaşanabilirdi?
- Bu olaydan hangi dersleri çıkarabiliriz?

Yukarıda ifade edilen ölçütler çerçevesinde yapay zeka tarafından üretilen örnek olay incelendiğinde, ürünün öğrenme çıktısına uygun olduğu ifade edilmelidir. "Kültürel özelliklere saygı duymanın birlikte yaşamaya etkisini yorumlayabilme" olarak sunulan öğrenme çıktısı çerçevesinde yabancı bir ülkeden gelen bir aile ve onların farklı kültürel özellikleri gündeme getirilmiştir. Ülkemizdeki Suriyeli, Afgan ya da Afrikalı aileler düşünüldüğünde bu geçerliliği olan bir kültürel farklılıktır. Daha sonra bu ailenin söyledikleri şarkılar ve yemek kültürü üzerinden, "farklı kültürel özelliklere sahip olmak ile gürültü yapmak/uyum sağlayamamak" arasındaki çelişki ön plana çıkarılmıştır. Son olarak da sosyal sorun, oluşturulan toplantı ile farklılıkların anlaşılması/takdir edilmesiyle son bulmuştur. Yani son noktada, yapay zekâ öğrencilerin yorum alanına girmiş ve öğrencilerin ulaşması gereken bakış açılarını, duygu ve değer yargılarını belirlemiştir. Bir bakıma sosyal sorun "mutlu sonla" bitirilmiştir.

Oldukça ilginç bir boyut olarak ifade edilmelidir ki, yapay zekâ, kendiliğinden, yönergede istenmemesine rağmen, örnek olayın değerlendirilmesi için 3 soru önerisinde bulunmuştur. Bu anlamda yapay zekâ örnek olayın, öğrenci irdelemesinin ve sorgulamasının zemini olduğunun farkındadır. Buna karşılık yapay zekânın soruları hem nicelik olarak azdır hem de salt düşünsel soruları içermektedir. Bundan başka tüm değerlendirmelere örnek olayın bünyesinde yapay zekâ tarafından yer verildiği için görece yüzeysel sorular gündeme getirilmiştir. Örnek olay metninde ve bu metne bağlı olarak oluşturulan sorularda görülen eksikler nedeniyle yapay zekâya ikinci bir yönerge verilmiştir. Bu çerçevede yapay zekâdan örnek olayı daha özet hale getirip empatik, düşünsel ve ahlaki ikilemler geliştirmesi istenmiştir. Sunulan yönerge aşağıdaki gibidir.

YÖNERGE 2

Oluşturduğun örnek olay metnini daha özet hale getirip öğrencileri ikilemlerde bırakacak unsurlar eklemeni istiyorum. Öğrenciler metni okuduklarında hangi tercihin doğru olduğuna dair kafa karışıklığı yaşamalı ve örnek olay ilgilerini çekmeli.

Chatgpt cevap: Komşular arasında bir karar

Ali'nin ailesinin yanındaki eve başka bir ülkeden gelen bir aile taşındı. Yeni komşular, akşamları bahçelerinde kendi dillerinde şarkılar söylüyor ve geleneksel yemeklerini pişiriyordu. Bu durum mahallede bazı komşular tarafından hoş karşılanmadı. Bazıları, "Bu bizim alışkanlıklarımıza uygun değil, onların kurallarımıza uymasını söylemeliyiz" derken, bazıları da "Onları olduğu gibi kabul etmeliyiz, herkesin kültürü farklı" diye düşünüyorlardı. Bir gün, yeni komşular mahallenin çocuklarını evlerine davet etti. Ali, farklı yemekler ve şarkılarla karşılaştı, ama arkadaşlarından bazıları bu duruma tepki göstererek "Bizim adetlerimize uygun olmayan şeyler yiyorlar ve yapıyorlar. Böyle şeylere katılmamalıyız" dediler. Ali ise kararsız kaldı. Yeni komşular hoş insanlar gibi görünüyordu, ama ya mahalledeki diğer arkadaşlarını kızdırırsa? Aynı akşam, mahallede bir toplantı düzenlendi. Bazı komşular, "Onların bu farklı alışkanlıkları mahallemizin huzurunu bozuyor" diye şikâyet etti. Ali'nin babası ise, "Farklılıkları anlamak ve saygı göstermek bizi daha iyi bir mahalle yapar" diye karşı çıktı. Ali, toplantıda söylenenleri dinledi ve şunları düşündü:

- Eğer yeni komşuların alışkanlıklarına saygı duymazlarsa, bu aile kendini dışlanmış hissedebilir ve mahalleden taşınmak isteyebilir. Ama ya diğer komşular bu farklılıkları kabul etmek istemiyorsa? Bu durum mahallede gerginliğe yol açabilir mi?
- Ali, yeni komşularıyla arkadaş olmaya devam etmeli mi, yoksa diğer arkadaşları gibi onlara mesafeli mi davranmalı?

Sorular

- Ali'nin yeni komşularla arkadaşlık kurması mahalledeki arkadaşlık ilişkilerini nasıl etkileyebilir?
- Yeni komşuların alışkanlıklarına saygı göstermek mi, yoksa mahalle düzenini korumak adına onları değiştirmeye çalışmak mı daha doğru olur?
- Siz Ali'nin yerinde olsaydınız hangi davranışı seçerdiniz? Neden?

Gerçekten de yapay zekâ örnek olayı 242 sözcükten 197 sözcüğe çekerek daha özet hale getirmiştir. Yine örnek olayın sonunda öğrencilerin zihinsel işlem yapmasını gerektiren seçenekler sunarak örnek olaya nitelik katmıştır. Yabancı ailenin farklılıklarına saygı duyulmaması nedeniyle taşınması ya da mahallede gerginlik oluşması bunlardan birincisidir. İkinci olarak, Ali'nin komşularla iyi geçinmesi ya da diğer kişiler gibi mesafeli olması şeklinde bir ikilem oluşturulmuştur. Bunlar örnek olay aracılığıyla sınıfta oluşturulacak ve tartışılacak sosyal sorunlar olarak kendini göstermektedir. Tüm bunlara karşılık yapay zeka sadece birer adet olmak üzere empatik, düşünsel ve ahlaki soru sunmuştur. Oysa ki sınıfta öğretmene katkıda bulunabilecek daha çok soruya gereksinim vardır. Üçüncü yönergede de soru sayısının artırılması istenmiştir. Aşağıda ilgili yönergeyle yapay zekâ tarafından üretilen sorulara yer verilmiştir. Soruların başında parantez içinde yer alan "Sizce/Size göre" ifadeleriyle tümce sonlarında yer alan "Neden", "Niçin" ya da "Kişisel tercihinizi gerekçeleriyle açıklayınız" açıklamaları yazarlar tarafından eklenmiştir.

YÖNERGE 3

Oluşturduğun son örnek olay için düşünsel, ahlaki ve empatik boyutta öğrencileri düşündürcek ve ikilemde bırakacak sorular hazırlamanı istiyorum. Belirttiğim kategorilere göre toplam 10 soru hazırla.

Chatgpt cevap: *Düşünsel sorular (3 soru)*

- (Sizce) Mahallede farklı kültürlerin bir arada bulunması mahalleye nasıl bir zenginlik veya sorun getirebilir? Kişisel bakış açınızı açıklayınız.
- (Sizce) Yeni komşuların kültürel alışkanlıklarını sürdürmesi mi, yoksa mahalleye uyum sağlaması mı daha önemlidir? Neden?
- Farklı kültürle saygı duymanın toplumun birliği üzerindeki etkilerini nasıl değerlendirirsiniz?

Ahlaki sorular (4 soru)

- (Size göre) Yeni komşuların alışkanlıklarını değiştirmeleri için baskı yapmak adil bir davranış olur mu? Neden?
- (Size göre) Ali, yeni komşularına karşı arkadaşlarını kaybetme pahasına onları savunmalı mıdır? Bu durum doğru olanı yapmak adına bir fedakârlık mıdır?
- (Size göre) Yeni komşuların kültürel alışkanlıklarına saygı göstermek mi yoksa mahalledeki çoğunluğun huzurunu sağlamak mı öncelikli olmalıdır? Kişisel tercihinizi gerekçeleriyle açıklayınız.
- Bir toplulukta, çoğunluk olan grubun farklı olanları dışlaması ahlaki olarak kabul edilebilir mi? Bu durum karşısında neler yapılmalıdır?

Empatik sorular (3 soru)

- (Siz) Yeni komşuların yerinde olsaydınız, başka bir kültürde dışlanma korkusu yaşamak sizin hislerinizi nasıl etkilerdi?
- Ali'nin yerinde olsaydınız, arkadaşlarınızla ilişkinizi riske atmak pahasına yeni komşularınızı savunur muydunuz? Neden?
- Mahalledeki diğer komşuların, farklı kültürleri kabul etmenin zorluklarını aşmaya çalışırken neler hissedebileceğini hayal ediniz?

Yapay zekâdan “düşünsel, ahlaki ve empatik boyutta öğrencileri düşündürecek ve ikilemde bırakacak sorular” hazırlamaları istenmişti. Gerçekten de yapay zekâ istenen üç alanda da sorular hazırladı; üstelik bu soruların öğrencileri sosyal sorunu analiz etmeye yönelten, öğrencilerin düşünmelerini ve ikilemde kalmalarını sağlayabilecek ve öğrenme çıktısıyla uyumlu bir nitelikte olduğu görülmektedir. Hemen hemen tüm soruların yanıtlarında öğrenci, sosyal ikilemlerle ilgili görüşünü gerekçeleriyle ifade etmek durumunda bırakılmaktadır. Sözü edilen sosyal sorunla ilgili öğrencilerin ahlaki muhakeme yapmaları da nitelikli sorular aracılığıyla istenmiştir. Hatta yapay zeka, ahlaki muhakemeye 4 soru ayırarak (düşünsel ve empatik sorular 3'er adet) bu bağlamı daha çok ön plana çıkarmıştır. “Alışkanlıklarını değiştirmeleri için kişilere baskı yapılmasının adil olup olmadığı”, “çoğunluğun azınlığı dışlamasının ahlaki olarak kabul edilebilir olup olmadığı” öğrencilere sorulan sorulardan sadece ikisidir.

Yine empatik sorularda da öğrenciden, dışlanma korkusu yaşamak, arkadaşlarıyla ilişkilerini riske atmak noktasında neler hissedebileceklerinin empatisini yapmaları istenmiştir. Genellikle eğitim sistemleri düşünsel sorular üzerinden şekillenmektedir. Bu nedenle empatik ve ahlaki soruların ön

plana çıkması önemlidir. Olasıdır ki, bundan sonra yapay zekâdan örnek olay yazması istendiğinde, kendi kendine öğrenmesinin sonucunda, bu boyutları da gündeme getirecektir.

Araştırmacı / öğretmen tarafından geliştirilen ilave sorular

Sayfa | 2726

Yapay zekânın geliştirdiği soruların incelenmesinin ardından araştırmacı ya da öğretmen tarafından da ek soruların geliştirilmesi önerilir. Bu anlamda yapay zekânın sorularından başka, öğrencilerin deneyim dünyalarına yönelik ve hayal güçlerini provoke edebilecek ek soruların da geliştirilmesi önemlidir. Bu öğretmenin sürecin dışında kalmaması adına da önemlidir. Buna paralel olarak geliştirilen sorular aşağıdaki gibidir;

- Sizin semtinizde/mahallenizde/sokağınızda “farklı” olarak nitelenebilecek kişi, aile ya da komşularınız var mıdır? Onları farklı kılan özellikleri nelerdir?
- Size göre “çoğunluk olmak” her durum ve koşulda “haklı olmayı” garanti eder mi? Kişisel görüşünüzü açıklayınız.
- Ülkemizde dışlandığını düşündüğünüz kişiler ya da gruplar var mıdır? Bunlar kimlerdir ve nasıl bir dışlanma yaşadıklarını düşünmektesiniz? Açıklayınız.
- Bizden farklı olanların gelenekleri, görenekleri, yedikleri, içtikleri, giydikleri, düşündükleri, inandıkları bizlere olumlu anlamda neler katabilir? Örnekler vererek açıklayınız.

Soruların ardından yapay zekadan, gerekirse sınıf içi öğretimde kullanılmak üzere, örnek olayın geçtiği ortama ilişkin 3 görsel hazırlaması da istenmiştir. Bu amaçla oluşturulan yönerge ve ardından yapay zekanın sunduğu üç görsele aşağıda yer verilmiştir.

YÖNERGE 4

Oluşturduğun örnek olaydaki düşünsel, ahlaki, empatik unsurları ve örnek olayın doğasındaki ikilemi 3 resimle anlatmak isteseydin nasıl anlatırdın? 3 ayrı resimle anlatmanı istiyorum.

Chatgpt cevap

Yapay zekayla gerçekleştirilen tüm işlemler Türkçe dilindedir. Buna karşılık yukarıdaki görseller incelendiğinde, örnek olaydaki dil Türkçe olmasına karşın görseller Türkiye ortamını işaret etmemektedir. Bu ev mimarisi çok büyük oranda Türkiye’de kullanılmamaktadır. Bu evler ve sokak mimarisi, araştırmacılardan birinin doktorasını tamamladığı İngiltere’deki ev/sokak mimarisinde de sıkça görülen Batı Avrupa mimari tarzıdır. Aşağıda buna ilişkin fotoğraflara yer verilmiştir.

Yukarıdaki fotoğraflardaki evlerin/sokağın mimarisi büyük oranda yapay zekâ tarafından çizilen resimlerinkine benzemektedir. Yine yapay zekâ tarafından ön plana çıkarılan 3 görselin detayları incelendiğinde, olayların İngiltere’deki sosyal/kültürel yapıya benzer bir ortamda gerçekleştiği görülmektedir. Örnek olaydaki Ali, ailesi ve diğer yerli halk bir nevi İngilizleri simgelemektedir. Başka bir ülkeden gelenler olarak tasvir edilenler ise, Müslüman, Arap, Pakistanlı ya da Hintli olarak nitelenebilecek ailelerdir. Kadınlar kapalı ve başörtülü, erkekler entariye benzeyen yöresel kıyafetler giyen sakallı kişilerdir. Görsellerde simgelenen durumun Batı ve Doğu medeniyetine ait unsurları bir araya getirmeye dayandığı anlaşılmaktadır. Gerçekten de mahalleli bir araya gelmiş, yiyecekler hazırlanmış ve insanlar birbirleriyle kaynaşmaktadır. Bu görseller dil noktasında oldukça başarılı sayılabilecek örnekler sunan yapay zekânın görseller bazında henüz ülke ve kültür temelli sonuçlar türetemediği sonucunu ortaya koymaktadır. Belki de yapay zekânın da bu bağlamda zamana gereksinimi vardır. Bu durum da yapay zeka aracılığıyla sorgulanmıştır.

CHATGPT’YE SORU

Oluşturduğun görsellerde evrensel bir nitelikten ziyade, bir kültürün izleri görülüyor mu? Eğer böyleyse sence bunun sebebi nedir?

CHATGPT’NİN YANITI

Güzel bir soru! Oluşturduğum görsellerde bazen belirli bir kültürün izleri görülebilir; bu, tamamen görseli üretirken kullanılan açıklamaya (prompt’a) ve eğitildiğim veri setine bağlı. Eğer açıklama yeterince evrensel değilse ya da belli bir kültürel motif içeriyorsa, sonuçta ortaya çıkan görsel de o kültürel izleri taşıyabilir. Sebebi şu olabilir:

Veri Seti Kaynaklı Önyargılar: Benim eğitildiğim görsellerin çoğu internetten ve belirli kaynaklardan alınmış. Bu kaynaklar genellikle Batı kültürüne ait içerikleri ağırlıklı olarak barındırıyor. Bu da üretimlerimde farkında olmadan Batı estetiği veya motiflerinin öne çıkmasına sebep olabilir.

Varsayılan Temsiller: Eğer kullanıcı, görseli oluştururken açık bir kültürel yön belirtmezse (örneğin "bir ev" dediğinde), bu evin görünümü varsayılan olarak Batı tarzı bir ev olabilir. Çünkü bu tarz örnekler daha sık karşıma çıkmış olabilir.

Dil ve Kavramların Evrenselliği: Bazı kavramlar farklı kültürlerde farklı şekilde temsil ediliyor. Ancak açıklamada bu kültürel bağlam belirtilmezse, ben daha yaygın olan temsili tercih edebilirim. Yani özetle: Evet, bazen kültürel izler görünebilir ve bu çoğunlukla veri kaynakları, kullanılan dil ve açıklamanın yönlendiriciliğinden kaynaklanır.

Sayfa | 2728

Yapay zekanın duruma getirdiği açıklama görsellerin oluşturulmasında bir sistematiklik olduğunu ortaya koymaktadır. Herhangi bir kültürün vurgusu özellikle yapılmadığında veri seti kaynaklı önyargıların ve varsayılan temsillerin devreye girmesi, yapay zekanın Batı mimarisini yansıtan örnekler seçme gerekçesini açıklamaktadır. Bu durum ileriki dönemde yapay zekanın veri seti genişlediğinde hazırladığı seçeneklerin daha da evrensel bir nitelik kazanabileceğini göstermektedir. Araştırmacılar bu aşamada mevcut veri setine dair bir sorgulama daha yapmayı gerekli görmüştür.

CHATGPT'YE SORU

Öne çıkardığın Batı estetiği ve motiflerinde özellikle ön plana çıkan bir ülke var mıdır? Mesela oluşturduğun görsellerdeki sokak ve ev mimari tarzı daha çok hangi ülkede görülüyor?

CHATGPT'NİN YANITI

Harika bir noktaya değindin. Gerçekten de, "Batı estetiği" dediğimizde bu aslında oldukça geniş bir yelpazeyi kapsıyor ama benim oluşturduğum görsellerde sıklıkla belirli ülkelerin mimari ve görsel tarzları daha çok ön plana çıkıyor. Özellikle:

Ev ve Sokak Mimarisi Açısından:

Amerika Birleşik Devletleri (özellikle banliyö tarzı):	İngiltere/Kuzey Avrupa (özellikle kırsal veya kasaba tarzı):	Fransa (Provence ya da Paris tarzı):
Geniş bahçeli, garajlı, tek veya iki katlı evler	Taş veya tuğla evler, dik çatılar	Ferforje balkonlar, yüksek tavanlı pencereler
Ahşap kaplamalar, pastel renkli dış cepheler	Simetrik pencere düzenleri	Pastel tonlar, taş zeminler
Düz çatılar ya da geniş çatı çıkıntıları	Sık sık kullanılan çitler ve bahçeler	Paris için: Haussmann tarzı binalar (simetrik, taş cepheli, klasik süslemeli)
Geniş, düzenli sokaklar, kaldırımsız caddeler	Kaldırımlı dar sokaklar, bazen Arnavut kaldırımı	

Neden Bu Ülkeler?

- Görsel verilerin büyük bir kısmı ABD ve Avrupa merkezli sitelerden, platformlardan geldiği için bu tarzlar daha sık temsiliyet buluyor.
- "Modern", "güzel", "tipik" gibi kavramlara ilişkin görsel algı da bu bölgelerdeki normlara göre şekillenmiş olabilir.
- Çoğu kullanıcı da örnek olarak bunlara yakın tanımlar kullandığı için modelin belleğinde bu estetikler öne çıkıyor.

Yapay zekanın görselleri oluştururken neden belirli ülkeleri ön plana çıkardığına dair verdiği yanıt, araştırmacıların özellikle İngiltere'yle özdeşleştirdiği mimari tarzın gerekçelerini ortaya koymuştur. Yapay zekaya örnek olaylarla ilişkili birtakım görseller oluşturması için verilen komutlarda bir mahalleyi/semti temsil eden resimler istenmesinden ötürü, yapay zeka kırsal veya kasaba tarzı mimariye ait veri setine yönelmiş ve dolayısıyla İngiltere mimari tarzını yansıtan görseller ortaya

Ol, C.G. ve Kabapınar, Y. (2025). Yapay zekaya sosyal bilgiler dersinde örnek olay yazdırmak olanaklı mıdır?: İlk deneyimler ve sonuçları üzerine. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 16(2), 2712-2745.

DOI. 10.51460/baebd.1670185

çıkıştır. Aşağıda bu çalışmada yer alan ikinci örnek olay geliştirme sürecine yer verilmiştir. Örnek olayın sonundaki altı çizili yerler analizdeki yorumlarla ilişkilendirmek adına araştırmacılar tarafından vurgulanmıştır.

Örnek Olay 2: Yönergelerle Adım Adım

Öğrenme Çıktısı

SB.5.4.2. Toplum düzenine etkisi bakımından etkin vatandaş olmanın önemine yönelik çıkarımda bulunabilme.

YÖNERGE 1

Sana ortaokul 5. sınıf düzeyinde (10-12 yaş aralığına uygun) bir öğrenme çıktısı vereceğim. Öğrenme çıktısı şöyle: SB.5.4.2. Toplum düzenine etkisi bakımından etkin vatandaş olmanın önemine yönelik çıkarımda bulunabilme. Bu öğrenme çıktısına yönelik bir örnek olay yazmanı istiyorum.

Chatgpt cevap: Mahallenin parkı ve etkin vatandaşlık

Bir gün 5. sınıf öğrencisi Ayşe, mahallesindeki parkın eskisi kadar güzel olmadığını fark etti. Parkın oyun alanındaki salıncaklar kırılmış, oturma bankalarının bazıları zarar görmüş ve çöp kutuları taşmıştı. Çocuklar artık eskisi kadar rahat oyun oynayamıyordu. Ayşe, bu durumun sadece kendisini değil, diğer çocukları ve mahalledeki tüm insanları etkilediğini düşündü. Ayşe, bu sorunun çözülmesi için bir şeyler yapmaya karar verdi. İlk olarak ailesiyle konuştu. Ailesi ona mahalle muhtarlığına başvurabileceğini söyledi. Ayşe, arkadaşlarını da toplayarak bir çözüm önerisi hazırladı. Önerilerinde parkın onarılmasını, daha fazla çöp kutusu eklenmesini ve parkın düzenli olarak temizlenmesini istediler. Birlikte mahalle muhtarına gittiler ve hazırladıkları öneriyi sundular. Muhtar, Ayşe ve arkadaşlarının bu duyarlılığına çok sevindi. Onlara teşekkür etti ve belediyeye bu konuyu ileteceğini söyledi. Ayrıca Ayşe'nin ve arkadaşlarının parka sahip çıkmaya devam etmelerini, çevreyi temiz tutmaları konusunda diğer mahalle sakinlerine örnek olmalarını istedi. Kısa bir süre sonra belediye ekipleri parka gelerek gerekli tamiratları yaptı. Çöp kutuları artırıldı ve parkın düzenli olarak temizlenmesi için bir plan hazırlandı. Ayşe ve arkadaşları, parkın yeniden kullanıma uygun hale gelmesinden dolayı çok mutluydu. Ayrıca mahalledeki diğer çocuklar ve aileler de bu durumdan memnun kaldı. Bu olaydan sonra Ayşe, toplum için küçük bir çabanın bile büyük değişimler yaratabileceğini fark etti. Etkin bir vatandaş olarak yaptığı bu davranış, mahallesindeki insanların yaşam kalitesini artırmıştı.

Sorular

- Ayşe'nin davranışlarının toplum düzenine nasıl bir etkisi olmuştur?
- Eğer Ayşe bu sorunları fark edip harekete geçmeseydi, parkın durumu nasıl olabilirdi?
- Sen Ayşe'nin yerinde olsaydın başka neler yapabilirdin?

Yapay zekâ tarafından geliştirilen bu ikinci örnek olayın da verilen öğrenme çıktısındaki “etkin vatandaş olmanın önemine dair çıkarımda bulunma” amacını destekleyen bir davranış örneği sunduğu

ve bu sebeple öğrenme çıktısına uygun olduğu ifade edilmelidir. Ayşe'nin kendisi ve toplum adına yaptıkları bu anlamda önemlidir. İlk olaya benzer şekilde bu örnek olayın sonunun da öğrenci analiz süreçlerini daralttığı düşünülmektedir. Örnek olayda aslanan tıpkı masallardaki gibi sürecin mutlu sonla bitmesi midir, yoksa olay örgüsündeki sosyal sorunla ilgili öğrencilerin zihinsel işlem yapmasına olanak sağlayan belirsizlikler ve ikilemler midir? Yapay zekânın sunduğu örnek olayın bu noktada sınırlılıklar içerdiği düşünülmektedir. Bu çerçevede yapay zekâya ikinci bir yönergenin verilmesinin gerekli olduğu kanaatine varılmıştır. Ayrıca yapay zekâ, yine yönergede yer almamasına rağmen örnek olay sonunda üç inceleme sorusuna yer vermiştir. Soru üretimi değerli olmakla birlikte soruların görece vasat sorular olduğu düşünülmektedir. Örnek olayı düzenleme ve geliştirme boyutları içeren ikinci yönerge sonucunda ortaya çıkan ürün aşağıda sunulmuştur.

YÖNERGE 2

Oluşturduğun örnek olay metnini daha özet hale getirip öğrencileri düşünsel, ahlaki veya empatik ikilemlerde bırakacak unsurlar eklemeni istiyorum. Öğrenciler metni okuduklarında hangi tercihin doğru olduğuna dair kafa karışıklığı yaşamalı ve örnek olay ilgilerini çekmeli.

Chatgpt cevap: Ayşe'nin kararsızlığı

Ayşe, mahalledeki parkta oynarken bir çocuğun kırık salıncaktan düştüğünü gördü. Etraf çöplerle doluydu ve oturma bankları da yıpranmıştı. Parkın bu hali onu çok üzdü. Ayşe, parkı eski haline getirmek için bir şeyler yapmayı düşündü ama kafasında bazı sorular vardı. Ayşe, bu durumu ailesine ya da muhtara bildirirse belki park tamir edilebilirdi. Ama ya kimse onu ciddiye almazsa? Ayrıca bazı arkadaşları, "Boşuna uğraşma, bu işler büyüklerin işi. Biz sadece oynayalım" diyerek onunla dalga geçti. Ayşe bir yandan "Haklılar mı acaba? Ya dalga konusu olursam?" diye düşünürken, bir yandan da "Kimse bir şey yapmazsa bu park hep böyle kalacak" diyordu. O anda Ayşe'nin aklına başka bir çözüm geldi: Acaba kimseye söylemeden arkadaşlarıyla birlikte parkı kendileri mi temizleselerdi? Ancak bu fikir de zorluydu. Diğer çocuklar ona, "Biz oyun oynayacağız, temizlik yapmak çocukların işi mi?" diyebilir ve yalnız bırakabilirdi. Ayşe iki arada kalmıştı: Kendi çabasıyla bir şeyler yapmayı mı denemeliydi, yoksa başkalarından yardım isteyip beklemeli miydi?

Sorular

- Ayşe'nin harekete geçmemesi durumunda parkın durumu nasıl etkilenir?
- Ayşe, arkadaşlarının alay etme ihtimaline rağmen sorumluluk almalı mıdır?
- Sence Ayşe'nin doğru tercihi ne olmalı ve neden?

Tıpkı ilk örnek olayda olduğu gibi, yapay zekâ örnek olayı 212 sözcükten 154 sözcüğe indirerek daha özet bir hale dönüştürmüştür. Benzer şekilde önceki örnek olayda yaptığı gibi 'mutlu sonla' biten son kısmı ikilemler sunarak değiştirmekte ve süreçte öğrencinin daha çok katılımını gerektiren ikilemler gündeme getirmektedir. Büyüklerin kendisini ciddiye almamaları olasılığı, bireysel çabayla ya da arkadaşlarıyla bir şeyler yapmak ve belki de akranlarından tepkiler görmek sunulan ikilemlerden sadece bazılarıdır. Nitekim bu düzenlenmiş örnek olay, arzu edildiği gibi, değerlendirmeyi öğrencilere bırakacak şekilde bir ikilem ve soru işaretiyle de bitmektedir. Yapay zekanın ürettiği 2. ve 3. soru da oluşturulan ikilemlerle ilgilidir. Bunların ardından yine yapay zekadan hem düşünsel, ahlaki ve empatik

boyutlar hem de ikilemler içeren 10 soru hazırlaması istenmiştir. Yönerge ve sorular aşağıda sunulmuştur. Soruların başında parantez içinde yer alan “Sizce/Size göre” ifadeleriyle tümce sonlarındaki “Neden” sözcüğü yazarlar tarafından eklenmiştir.

YÖNERGE 3

Oluşturduğun son örnek olay için düşünsel, ahlaki ve empatik boyutta öğrencileri düşündürcek ve ikilemde bırakacak sorular hazırlamanı istiyorum. Belirttiğim kategorilere göre 10 soru hazırla.

Chatgpt cevap: *Düşünsel boyut*

- *Ayşe’nin parkı temizleme ya da yetkililere durumu bildirme arasında kaldığı bu durumda, hangi çözümün daha etkili olacağını düşünüyorsunuz? Neden?*
- *(Size göre) Parkın düzeltilmesi sadece Ayşe’nin sorumluluğu mudur, yoksa diğer mahalle sakinlerinin de sorumluluk alması gerekir mi? Tercihinizi gerekçeleriyle açıklayınız.*
- *(Sizce) Ayşe, parkın kötü durumunun uzun vadede mahalledeki çocuklar ve aileler üzerinde nasıl etkiler yaratabileceğini düşünmeli midir? Neden?*

Ahlaki boyut

- *(Sizce) Ayşe, parkı düzeltmek için harekete geçmezse, parkı kullanan diğer çocuklara karşı sorumluluklarını yerine getirmemiş olur mu?*
- *Ayşe’nin harekete geçmemesi, “Başkalarının sorunları beni ilgilendirmez” anlayışını güçlendirebilir mi? Böyle bir düşünce toplum için doğru bir yaklaşım mıdır? Neden?*
- *(Size göre) Parkı temizlemenin ya da sorunu yetkililere bildirmenin, Ayşe’nin yaşı küçük olduğu için onun sorumluluğunda olmaması gerektiğini düşünen arkadaşlarının tutumu doğru mudur?*
- *(Sizce) Ayşe, arkadaşlarının desteğini kaybetme riski ile parkı düzeltmek için çaba gösterme arasında kaldığında sizce hangi kararı vermelidir? Bu karar hem Ayşe hem de toplum için nasıl sonuçlar doğurur?*

Empatik boyut

- *Ayşe, parkın durumunu iyileştirmek için harekete geçtiğinde diğer çocukların onu desteklememesi ya da alay etmesi durumunda neler hisseder? Böyle bir durumda nasıl davranırdınız?*
- *(Size göre) Ayşe, parkı kullanamayan çocukların ya da zarar gören diğer mahalle sakinlerinin neler hissettiğini düşündüğünde kararını değiştirmeli midir? Neden?*
- *Eğer Ayşe’nin yaşadığı mahallede siz yaşıyor olsaydınız, parkın kötü durumda olduğunu görmezden gelebilir miydiniz? Neden?*

İlginç bir boyut olarak ifade edilmelidir ki, yapay zekâ ilk örnek olaydaki gibi ahlaki boyutta yine 4 soru hazırlamıştır. Üç soru boyutundaki sorular da örnek olaylarla ilgili başlangıçta belirtilen kriterlere uygun bir niteliktedir. Bir sosyal sorunun sınıfta irdelenmesinin altyapısını oluşturma amacı doğrultusunda öğrencilerin bireysel tercihler yapmaları ve bu tercihlerin ardındaki gerekçeleri açıklamaları istenmektedir. Bu sorular aracılığıyla öğrenciler, “bireysel ve toplumsal çaba, umursamaz yaklaşım, sorumluluk yaşı ve sınırı, risk almak, kararlı olmak” gibi kavramlar ve durumları deneyimlemiş Ol, C.G. ve Kabapınar, Y. (2025). Yapay zekaya sosyal bilgiler dersinde örnek olay yazdırmak olanaklı mıdır?: İlk deneyimler ve sonuçları üzerine. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 16(2), 2712-2745.
DOI. 10.51460/baebd.1670185

olacaklardır. Aşağıda araştırmacılar tarafından hazırlanan ek sorulara yer verilmiştir. İlave soruların bir diğer varlık nedeni, soru geliştirmedeki insan eksenli süreçten öğretmenin vazgeçmemesinin sağlanmasıdır.

Araştırmacı / öğretmen tarafından geliştirilen ilave sorular

- Size göre yaşam içerisinde kişilerin çabalarıyla çözümlenebilecek başka sosyal sorunlar var mıdır? Bunlar neler olabilir? Kişiler neler yaparak çözüme katkı sunabilir?
- Ayşe'nin "bana ne parktan, beni ne ilgilendirir, dünyayı ben mi kurtaracağım" deme hakkı var mıydı? Bu açıdan etkin vatandaş olmanın anlamı ne demektir? Görüşünüzü açıklayınız.
- Siz hiç dilekçe yazdınız mı? Dilekçe yazmanın anlamı ne demektir? Bir sorunu yetkililere duyurmak için bir dilekçe hazırlayınız.

Soruların ardından alternatif olarak, "Belediye yetkililerini ikna etmek için 3 pankart hazırlayacak olsaydınız bu pankartlarda neler yazılı olurdu", "Çocuklar belediye başkanıyla buluşuyor" isimli drama çalışması gerçekleştirilmesi de düşünülebilir, böylece oldukça verimli bir ders süreci yaşanmış olacaktır. Soru oluşturma sürecinden sonra yine yapay zekâdan örnek olayın geçtiği ortama ilişkin 3 görsel hazırlaması da istenmiştir. Bu amaçla oluşturulan yönerge ve ardından yapay zekânın sunduğu üç görsel aşağıda yer verilmiştir.

YÖNERGE 4

Oluşturduğun örnek olaydaki düşünsel, ahlaki, empatik unsurları ve örnek olayın doğasındaki ikilemi 3 resimle anlatmak isteseydin nasıl anlatırdın? 3 ayrı resim çizerek anlatmanı istiyorum.

Yapay zekâdan istenen ikinci örnek olayın görselleri de oldukça ilginç sonuçlar türetmiştir. İkinci örnek olayın ilk görselinde İngilizce bir konuşma balonu görülmektedir. "Bu konuda bir şey yapmalı mıyım" (Should I do something about this?) konuşma balonunun olduğu görselde park özellikle çok

pistir. Çöp kovaları dolmuş ve atıklar yerlerdedir. Otomobil lastiği parkın orta yerindedir. İkinci görselde Ayşe, arkadaşlarına görüşlerini açıklamaktadır. Son görselde de ergen ve küçük yaştaki gençler toplumsal sorunu çözmek için harekete geçmek üzeredir. Bir kadının elinde de eski tip bir süpürge bulunmaktadır. Genel anlamda görsellerdeki mimari yine Türkiye'dekinden oldukça farklıdır. Bir kez daha ifade edilmelidir ki, yapay zekânın ürettiği görseller henüz üretildiği ülkenin dilsel ve kültürel özelliklerini yansıtmamaktadır. Aşağıda üçüncü bir örnek olay sunulmuştur. Diğerlerinden farklı olarak bu kez tek bir yönergeyle tüm çıktıların elde edilmesi hedeflenmiştir. Aşağıda sırasıyla yönerge, örnek olay, sorular ve görseller sunulmaktadır.

YÖNERGE

Sana ortaokul 5. Sınıf düzeyinde (10-12 yaş aralığına uygun) bir öğrenme çıktısı vereceğim. Öğrenme çıktısı şöyle: *SB.5.4.3. Temel insan hak ve sorumluluklarının önemini sorgulayabilme*. Bu öğrenme çıktısına yönelik bir örnek olay yazmanı istiyorum. Oluşturacağın örnek olay metni öğrencilerin okurken sıkılmayacağı bir uzunlukta olmalı. Örnek olayda öğrencileri düşünsel, ahlaki veya empatik ikilemlerde bırakacak unsurlar yer almalı. Öğrenciler metni okuduklarında hangi tercihin doğru olduğuna dair kafa karışıklığı yaşamalı ve örnek olay ilgilerini çekmeli. Ayrıca örnek olayın devamında *düşünsel, ahlaki ve empatik boyutta öğrencileri düşündürcek ve onları ikilemde bırakacak sorular* da yer almalı. Üç kategoride toplamda 10 soru hazırlaman gerekiyor. Son aşamada senden yazdığın örnek olaydaki ikilemi yansıtan 3 ayrı resim de hazırlamanı istiyorum.

Örnek olay 3: Bir yönergeyle süreci kısaltmak

Öğrenme çıktısı

SB.5.4.3. Temel insan hak ve sorumluluklarının önemini sorgulayabilme.

Örnek olay: Parktaki çanta

Bir gün, 5. sınıf öğrencisi olan Zeynep ve en yakın arkadaşı Ali, okuldan sonra mahallelerindeki parka gitmeye karar verdiler. Parkta oynarken bir bankın üstünde unutulmuş bir çanta fark ettiler. Çanta oldukça dolu görünüyordu. İçine baktıklarında, bir miktar para, kimlik kartı ve bazı özel eşyalar olduğunu gördüler. Zeynep hemen, "Bu çantayı sahibine geri vermeliyiz!" dedi. Ali ise, "Ama nasıl bulacağız? Belki de buraya bırakıp gidersek sahibi geri gelir ve alır," diye düşündü. Bu sırada parkın köşesinde oyun oynayan başka bir çocuk olan Murat onları gördü ve yanlarına geldi. Çantayı görünce, "Belki de bu parayı ihtiyacı olan birine vermeliyiz. Sonuçta sahibi dikkatli olsaydı kaybetmezdi," dedi. Üç çocuk ne yapacaklarını bilemediler. Çantayı polise mi götürmeliydiler? Yoksa sahibinin dönmesini mi beklemeliydiler? Ya da Murat'ın dediği gibi, parayı gerçekten ihtiyacı olan birine mi vermeliydiler? Herkes farklı bir şey söylüyordu, peki en doğru karar neydi?

Düşünsel, ahlaki ve empatik boyutta sorular

Düşünsel boyut (Mantık ve akıl yürütme üzerine sorular)

- (Size göre) Çantayı bulduktan sonra çocukların seçenekleri nelerdir? (Size göre) Hangi seçenek en mantıklısıdır?
- (Sizce) Çantanın sahibinin geri geleceğini varsayarak orada bırakmak mantıklı mıdır? Neden?
- (Size göre) Paranın ihtiyacı olan birine verilmesi fikri doğru mudur? Bu haklı bir gerekçeye dayanıyor mu?
- Eğer çantanın içinde kimlik kartı varsa, çocuklar sahibini bulmaya çalışmalı mı, yoksa başkalarına mı bırakmalılar?

Ahlaki boyut (Doğru ve yanlış üzerine sorular)

- (Size göre) Çantayı alan kişinin sorumluluğu nedir? Bir eşyayı bulan herkes onu sahibine ulaştırmak zorunda mıdır?
- (Size göre) Eğer çocuklardan biri parayı alıp harcamak isterse, bu hırsızlık olur mu? Neden?
- Bir kişi eşyasını kaybettiğinde, bu onu haklarından mahrum eder mi? Başkalarının onun eşyasını kullanma hakkı var mıdır?
- Eğer çantanın içindeki para çok büyük bir miktar olsaydı, çocukların sorumluluğu değişir miydi?

Empatik boyut (Duygular ve insan hakları üzerine sorular)

- Eğer çanta Zeynep'in ya da Ali'nin ailesine ait olsaydı, çocuklar aynı şekilde mi düşünürdü?
- Çantayı kaybeden kişinin yerine kendini koyarsan, çantayı bulan kişilerin ne yapmasını isterdin?

Bu arada yapay zekâdan istenen sorularla ilgili “Empatik, Düşünsel ve Ahlaki (EDA) Sorular” şeklinde bir isimlendirme esas alınarak yönlendirme yapılmıştı. Bu sonuncu örnekte ChatGPT’nin bu isimlendirmelere ilave olarak Düşünsel sorular için “Mantık ve Akıl Yürütme Üzerine Sorular”, Ahlaki sorular için “Doğru ve Yanlış Üzerine Sorular”, ve Empatik sorular için “Duygular ve İnsan Hakları Üzerine Sorular” açıklamalarını parantez içerisinde de verdiği görülmektedir. Bir bakıma ChatGPT alternatif soru isimlendirmesi de araştırmacılara sunmuştur. Ayrıca yapay zeka tarafından üretilen soruların belirli bir kalitenin üzerinde olduğu ifade edilmelidir.

Araştırmacılar/öğretmen tarafından geliştirilen ilave sorular

- Bu olayda üç görüş vardır. Size göre dördüncü bir görüş eklenecek olsaydı bu görüş ne olurdu? Varsayım geliştiriniz.
- Siz gerçekten ihtiyaç sahibi olan biri olsaydınız, böyle bir paranın size verilmesini kabul eder miydiniz? Çocuklara yanıtınız ne olurdu? Neden?
- Bir gazeteci olsaydın ve bu olaya bir haber başlığı koysaydın bu ne olurdu? Neden o başlığı kullanırdın?
- Google’a “salak şoför” yazınız ve gelen haberdeki olayı tartışınız. Size göre bu kişiye gerçekte ne isim verilmelidir? Neden?

Aşağıda yine örnek olayla ilgili yapay zeka tarafından çizilen üç farklı fotoğrafa yer verilmiştir. Bu fotoğraflar incelendiğinde aynı konuya hizmet etse de kahramanların her karede farklılaştığı görülmektedir.

İlk karede kahramanlar küçük yaşta bir çanta bulma durumunu örneklerken ikinci karikatürde aynı hikaye bağlamında ancak farklı yaş ve görünümdeki çocuklar görülmektedir. Üçüncü karede ise, iki çocuk ve bir polis olduğu gözlemlenmektedir. Bu anlamda fotoğraflar birbirleriyle çok da tutarlı değildir. Zaten, önceki örneklerden de anımsanacağı üzere, yapay zekanın görseller açısından çok da nitelikli olmadığı ifade edilmelidir. ChatGPT tarafından ortaya konulan son örnek olay incelendiğinde, örnek olayın öğrenme çıktısı olan "Temel insan hak ve sorumluluklarının önemini sorgulayabilme" ile ne derece uyumlu olduğu noktasında araştırmacılar cephesinde bazı belirsizlikler yaşanmıştır. Bu çerçevede yapay zekaya ortaya koyduğu örnek olay anımsatılmış ve bir soru yöneltmiştir. Aşağıda yapay zekaya sorulan soru ve verilen yanıtı yer verilmiştir.

CHATGPT'YE SORU

Senden bir örnek olay oluşturmanı istemiştin ve sen de bana böyle bir örnek olay oluşturdu. Bu metni "Temel insan hak ve sorumluluklarının önemini sorgulayabilme" öğrenme çıktısı için oluşturdu. Bu örnek olayda kast ettiğin *temel insan hak ve sorumlulukları nelerdir*?

CHATGPT'NİN YANITI

Bu örnek olayda ele alınan temel insan hak ve sorumlulukları şunlardır:

Mülkiyet Hakkı: Çantanın içinde kimlik, para ve özel eşyalar bulunması, o çantanın birine ait olduğunu ve mülkiyet hakkının korunması gerektiğini gösterir. Başkalarının eşyalarına zarar vermemek veya izinsiz kullanmamak temel bir insan hakkı ve sorumluluğudur.

Dürüstlük ve Doğruluk Sorumluluğu: Çocuklar, çantayı bulduklarında ona nasıl yaklaşmaları gerektiğini tartışıyorlar. Çantayı sahibine ulaştırmak dürüstlük ve ahlaki sorumluluk gerektirirken, parayı ihtiyacı olan birine vermek gibi düşünceler, etik açıdan değerlendirilmesi gereken bir durum oluşturuyor.

Hakkaniyet ve Adalet: Murat'ın "parayı ihtiyacı olan birine vermeliyiz" düşüncesi, adalet anlayışını tartışmaya açıyor. Ancak başkasına ait bir şeyi izinsiz vermek hakkaniyetsizlik olur. Bu durum, adaletin nasıl sağlanması gerektiği konusunda bir sorgulama yaratıyor.

Toplumsal Sorumluluk: Çocuklar, çantanın sahibini bulma konusunda sorumluluk taşıyorlar. Toplum içinde yaşayan bireyler olarak, başkalarının haklarına saygı göstermeleri ve doğru olanı yapmaları beklenir. Çantayı polise götürmek, toplumsal kurallara ve hukuka uygun bir çözüm olabilir.

Karar Alma ve Vicdani Sorumluluk: Çocuklar farklı görüşlere sahip ve doğru kararı vermeye çalışıyorlar. Bu, bireylerin etik değerleri göz önünde bulundurarak sorumluluk almaları gerektiğini gösteriyor.

Bu olay, çocukların temel insan haklarını kavramalarına ve kendi ahlaki değerlerini sorgulamalarına yardımcı olacak bir tartışma ortamı yaratmaktadır.

Görüleceği üzere, yapay zekânın yanıtı oldukça detaylı olup kendi oluşturduğu örnek olayın adeta yapı sökümünü yaparak hak ve sorumlulukların önemini ve örnek olayla ilişkilendirmesini gözler önüne sermiştir. Oluşan bu durum, özellikle öğretmenlerde/akademisyenlerde kavramsal derinlik ve ilişkilendirme noktasında ortaya çıkabilecek belirsizlikleri ortadan kaldırmak için yapay zekânın oldukça işlevsel olabileceğini ortaya koymaktadır.

Araştırma sorusu 2: Yapay zekâdan yararlanılarak üretilen örnek olaylara ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri nasıldır?

Yapay zekanın ürettiği örnek olaylar ile ilgili görüşme gerçekleştirilen 8 öğretmenin ifadelerinin analiz sonuçları aşağıdaki gibidir.

İhtiyatlı İyimserler

5

Ö1, Ö2, Ö4, Ö6, Ö8

Yapay Zekâ Destekçileri

3

Ö3, Ö5, Ö7

Katılımcı öğretmenlerden 5'i için 'İhtiyatlı İyimserler' demek yanlış olmayacaktır. Buna karşılık kalan 3 sosyal bilgiler öğretmeni ise 'Yapay Zeka Destekçileri' olarak nitelenebilir. Aşağıda 'İhtiyatlı İyimserler' kategorisinde yer alan iki sosyal bilgiler öğretmenin açıklamalarına yer verilmiştir. Metinlerin altlarının çizilmesi araştırmacılar tarafından gerçekleştirilmiştir:

Ö1: *Yapay zekâda yönergeleri ayrıntılı, açık ve düzgün bir şekilde ifade etmenin önemli olduğunu düşünüyorum. Örnek Olay 1 ve Örnek Olay 2'de ikinci metinler daha nitelikli ve ahlaki, empatik, düşünsel sorular sormaya daha elverişli. Bu nedenle yapay zekâda özellikle veri girişi, verilerin düzenlenmesinin önemli olduğunu görüşündeyim. Yapay zeka gelen komutlarla daha iyi, daha güzel ve daha yaratıcı metinler oluşturabiliyor. Yaratıcı zekâ o an bizim aklımıza gelmeyen bir bakış açısı, farklı bir fikir, farklı bir alternatif sunabilir, bunlardan istediğimizi sınıf içerisinde kullanabiliriz ya da yapay zekâdan yararlanarak kendimiz daha nitelikli metinler oluşturabiliriz. Farklı fikirler, seçenekler sunması açısından yapay zekanın faydalı olduğunu düşünüyorum. Yapay zekâda üretilen bir etkinliğin hiç düzeltme yapmadan doğrudan sınıfta uygulanıp uygulamayacağına ise sınıfın akademik düzeyi, hazır bulunuşluğu, konu, ders gibi faktörler etki eder. Örneğin akademik olarak başarı düzeyi düşük bir sınıfta ahlaki, empatik, düşünsel soruların çok kapsamlı olması gerekemeyebilir.*

Ö4: *Hazırlanan örnek olaylar ve değerlendirme soruları sınıf kullanımına uygun. Ama bu örnek olaylar, öğrencilerin hazırbulunuşluk seviyesi ve dersin amaçları doğrultusunda öğretmenler tarafından düzenlenerek kullanılırsa daha yaratıcı bir nitelik kazanabilir. Yapay zeka tarafından üretilen ürünleri beğensem de bu ürünlerin bir mekaniklik ve ruhsuzluk barındırdığını da düşünüyorum. Bu yüzden*

öğretmenlerin kendi yaratıcılıkları da bu materyallerin sınıfta uygulamaya hazır hale getirilmesinde destekleyici ve düzenleyici bir unsur olmalı.

Genel olarak tüm yanıtlar incelendiğinde 'İhtiyatlı İyimserler', örnek olayların yapay zeka tarafından geliştirilmesi sürecinde yönergelerin niteliğinin son derece önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Öğretmenler, yapay zekanın ürettiği örnek olayların farklı bakış açısı/fikir/alternatif sunma noktasında öneminin altını da çizerlerken yine de, iki öğretmenin ifade ettiği üzere, örnek olaylarda "mekaniklik, ruhsuzluk, suni bir tat/hava" olduğunu da belirtmektedirler. Öğrencilerin hazır bulunuşluğu, sınıfı ve konunun niteliğinin de kullanım için diğer ölçütler olduğu da açıklanmıştır. Bir öğretmen ise sosyal bilgilerden daha çok hayat bilgisi dersinde düşünülmesi gerektiğini de ifade edilmiştir. Pek çok öğretmen düzeltme, düzenleme, gözden geçirmenin gerekliliğinin mutlaklık olduğunu da düşünmektedirler. İhtiyatlı İyimserler, genel olarak örnek olay ölçütlerinin karşılandığını düşünseler de yukarıda ifade edilen rezervleri de koymaktadırlar.

Buna karşılık 'Yapay Zekâ Destekçileri' ise üretilen örnek olaylarla ilgili oldukça olumlu yorumlarda bulunmuşlardır. Buna ilişkin Ö3 ve Ö5'in ifadeleri aşağıdaki gibidir:

Ö3: Bu örnek olaylar, sınıfta ders işlerken ders kitabında karşıma çıkmış olsaydı kesinlikle bir yapay zeka ürünü olduğunu anlayamazdım. Çünkü hem öğrenci seviyesine uygunluk hem de öğrenme çıktısını karşılaması bakımından sanki o sınıfı iyi tanıyan bir öğretmenin kaleminden çıkmış gibi. Aynı zamanda gerçek yaşamdan bir kesit sunması bakımından da oldukça inandırıcı buldum. Doğrusu hayretler içerisinde okudum diyebilirim. Söz konusu örnek olayları, içerisinde sosyal bir probleme dikkat çekmesi ve örnek olaylara ilişkin soruların öğrencileri çok boyutlu düşünmeye teşvik etmesi bakımından da oldukça başarılı buldum. İlk örnekten farklı olarak verilen yönergelere göre istenilen düzenlemeleri ve değişiklikleri yapması da çok güzel bir şey.

Ö5: Açıkçası söz konusu örnek olayların toplumsal karşılığı açısından güzel hazırlandığını ve analizinin de doğru biçimde yapıldığını düşünüyorum. Cevaplar o kadar kapsayıcı ve detaylı oluşturulmuş ki tam ders kitabına ekleyip içerik olarak sunulmaya müsait olduğu kanaatindeyim. Dijital okuryazar olmanın gereği yapay zekânın bu şekilde yararlı biçimde kullanılması eğitimcileri ve öğrencileri motive edecektir. Bu yüzden yapay zekânın bu bağlamda kullanımının uygun olduğunu düşünüyorum.

Yukarıdaki iki görüşme kesitinde de yapay zekâ tarafından üretilen örnek olaylara ilişkin oldukça olumlu ifadeler kullanılmıştır. Yapay zekâ ürünü olduğunun anlaşılmasının olanaksızlığı, sosyal bilgiler ders kitabına eklenmesinin uygunluğu, ürünün öğrenci seviyesini ve öğrenme çıktısını karşılaması gibi boyutlar öğretmenlerin dile getirdiği olumlu boyutlar arasındadır. Bu anlamda üç katılımcı öğretmen bütünüyle yapay zekânın ortaya koyduğu ürünleri kullanıma uygun bulmuşlardır. Bunun ardından katılımcılara "Size göre yapay zekânın örnek olay yazabilmesi sosyal bilgiler öğretmenleri için bir fırsat mıdır yoksa meslek adına tehdit midir?" sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya verilen yanıtların analiz sonuçları aşağıdaki gibidir;

Fırsattır	Hem Fırsat Hem Tehdittir	Kararsız
3	4	1
Ö1, Ö4, Ö7	Ö2, Ö3, Ö5, Ö8	Ö6

Tablo 2'nin bütünü incelendiğinde, katılımcı doktoralı sosyal bilgiler öğretmenlerinin yapay zekânın ürettiği örnek olaylara, kararsız bir öğretmen dışında, çok büyük itirazları olmadığını söylemek olanaklıdır. Diğer 7 öğretmen ise bu uygulama ve ürünlerini bir fırsat olarak görseler de belirli bazı çekinceleri olduğu da görülmektedir. Aşağıda kendilerine sunulan örnek olayları bir *fırsat*, *hem fırsat hem de tehdit* ve kararsız olarak gören sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine yer verilmiştir:

Ö1: Bence bir fırsattır, özellikle Türkçe, İngilizce, sosyal bilgiler gibi sözel derslerde içerik üretme açısından faydalıdır. Her konuda her zaman kullanılamaz belki ama öğrenciye ve öğretmene kolaylık sağlar. Sonuçta komutları veren yapan zekâdan gelen verilerin nasıl kullanılacağına, ne şekilde sunulacağına karar veren yine öğretmen. Zaman tasarrufu sağlar, öğretmenlere etkinlik hazırlama, soru hazırlama gibi noktalarda yardımcı olur.

Ö1, sosyal bilgiler dersi de dahil belirli dersler için etkinlik hazırlama ya da soru hazırlama gibi boyutlarda içerik üretilmesinde ve böylelikle zaman tasarrufu sağlanmasında işlevsel olabilecektir. Yapay zekâyı fırsat olarak gören öğretmenlerin diğer savunuları da dersin yapay zekâyla zenginleştirilmesi, öğrenme ve motivasyonu artırıcı özelliklerinin olmasıdır. Yapay zekâyla geliştirilen örnek olayları hem tehdit hem de fırsat olarak değerlendiren Ö8 ise şunları ifade etmiştir;

Ö8: Aslında bence hem tehdit hem de fırsattır. Dikkatli yapılmazsa büyük bir sorundur. Toplumun temel normlarını bilmeden, derin düşünmeden hele hele tartışmalı konu kapsamına girebilecek konularda örnek olay yazdırmak ve bunları sınıfta kullanmak bana pek mantıklı gelmiyor. Ama temel konular için çok cazip fırsatlar sunduğunu söylemeden edemeyeceğim. Bir de sorunuz sadece örnek olay yazmak özelinde sorulduğu için cevap vermek daha kolay. Evet bir fırsattır diyebilirim sonuç olarak. Çünkü eğitim materyallerinin oluşturulması, oyun, etkinlik kartları, plan vb. işler çoğu öğretmen tarafından çoğu zaman bir anğarya görüldüğü için bunları chatgpt vb. tarafından kolayca oluşturabilmek bir fırsat. Bu arada chatgpt'nin versiyon farklılıklarının da elde edeceğimiz ürünlerin niteliklerinde önemli bir değişken olduğunu unutmadan söylemek gerekiyor.

Hem fırsat hem de tehdit boyutuyla yaklaşanlar için “fırsat” boyutunda ifade edilenler arasında angarya olarak görülebilecek işlerin zamandan kazanılarak doğru adımlarla ve doğru kullanımla yapay zekâyı yaptırılabilme olasılığının varlığının bir şans olmasıdır. Buna karşılık tehditlerden ilki olarak yapay zekanın toplumun temel normlarını bilmemesi gösterilmiştir. Bu nedenle Ö8'e göre “tartışmalı konularda” yapay zeka kullanılmamalıdır. Buna karşılık “temel konular”da ise işlevsel olabilir. Çok değişik ve teknik bir boyut olarak Ö8, Chatgpt'nin farklı versiyonları arasındaki verimlilik farkına da işaret ederek basit versiyonlar yerine çok daha komplike versiyonların kullanılması gerektiğinin altını çizmektedir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital okuryazarlık becerisine ne kadar sahip oldukları ve bu çerçevede eğitimlerin gerekliliği de ifade edilen diğer çekinceler arasındadır. Üretilen örnek olaylara ilişkin kararsızlığını da Ö6 aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

Ö6: Bu konuda kararsızım. Ben 15 yıllık sosyal bilgiler öğretmeniyim. Bu teknoloji mesleğimin ilk yıllarında olsun ister miydim emin değilim. Zihinsel tembellik denen bir duruma sebep olabilir. Şu an bu teknolojiden yararlanmayı seviyorum ama yeni göreve başlayan öğretmenler için bir tehdit de olabilir. Bir de fırsata dönüşmesi için bu teknolojinin var olması yeterli değil. Öğretmenlerin bu konuda iyi bir eğitime sahip olması gerek. Ben yapay zekâyı komut verme noktasında kendimi çok donanımlı görmüyorum mesela. Öğretmen bu teknolojiyi kullanırken kendini geliştirmese öğrenciler hep aynı ve vasat etkinliklerle yüz yüze gelebilir. Yapay zekâ yeni bir uygulamadır. Gelişmeleri izlemek gereklidir.

Yapay zeka tarafından üretilen örnek olayların tehdit mi yoksa fırsat mı olduğuna ilişkin “kararsız” olduğunu ifade eden Ö6, zihinsel tembelliğe dikkat çekmekte, özellikle mesleğe yeni başlayan öğretmenler için bu tip ürünlerin bir tehdit olduğunu ifade etmektedir. Teknoloji kullanımı noktasında kendisini çok yeterli bulmayan 15 yıllık sosyal bilgiler öğretmeni bu anlamda öğretmenlerin dijital yeterliliklere ilişkin eğitim almaları gerektiğini belirtmektedir. Yapay zekânın derslerde kullanımı noktasında da biraz daha “bekle gör” politikasının izlenmesi gerektiğinin altını da çizmektedir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Yapay zekanın hayatımızda giderek artan ağırlığı, insan zihninin yapmakta zorlandığı veya yapmak için uzun süreler ihtiyacı duyduğu birçok şeyi kolaylıkla, kısa sürede yapabilme yeteneği ve eksiklerini gidererek öngörülemez bir gelişme potansiyeli sunması, birçok insan için ilgi ve heyecan uyandırdığı kadar endişe verici de olabilmektedir. Ünlü fizikçi Stephen Hawking verdiği bir röportajda yapay zeka hakkında görüşlerini şöyle açıklamıştır: “Halihazırda sahip olduğumuz ilkel yapay zeka formları çok faydalı olduklarını kanıtladılar. Ancak tam yapay zekanın geliştirilmesinin insan ırkının sonunu getirebileceğini düşünüyorum. İnsanlar yapay zekayı geliştirdikten sonra, yapay zeka kendi başına hareket edecek ve giderek artan bir hızla kendini yeniden tasarlayacaktır. Yavaş biyolojik evrimle sınırlı olan insanlar yapay zekayla rekabet edemez ve yapay zeka insanların yerini alır” (BBC, 2014). Bu görüşlerde de fark edileceği gibi, yapay zekanın sunduğu fırsatlar ve insana yönelik bir tehdit haline gelebileceği algısı insanlarda kafa karışıklığına ve geleceğe yönelik endişeye sebep olmaktadır. İnsanları hazıra konmaya ve tembelliğe sevk etmesi, kimlik gizliliğine yönelik yarattığı tehdit, insanın yapabileceği her şeyi yapmaya talip olan yapısıyla insanı değersizleştirme potansiyeli ve geleceğe dair bilinmezlik/öngörülemezlik içeren bir gelişme eğrisi sergilemesi dolayısıyla yapay zeka, insanlar açısından olumsuz bir gelişme olarak değerlendirilebilmektedir (Ahmad vd., 2023). Buna rağmen yapay zekanın bireyselleştirilmiş öğretim uygulamaları, akademik başarının ve öğrenci katılımının artırılması, öğretim materyalleri bulunması ve uyarlanması (Petrea ve Vieriu, 2025; U.S. Dept. Ed., 2023, s.1) gibi alanlarda sunduğu fırsatlar da oldukça cazbedicidir. Birçok konuda kolaylık, üretkenlik, zamandan ve emekten tasarruf sağlamasının yanında, insan hatalarını tespit ederek azaltması da yapay zekayı sadece insanlar açısından değil, kurumlar ve devletler açısından da dikkate alınması gereken bir teknolojik gelişme haline getirmektedir (Springbrook Software, 2023).

Yapay zekadan eğitim alanında nasıl yararlanılabileceği konusunda görüş geliştirmek amacıyla yapılan bu çalışmada yapay zekayla örnek olaylar arasında kurulabilecek ilişkiden yola çıkılmıştır. Öğrenme ortamlarında gerçek hayat dinamiklerini yansıtan örnek olayların kullanılmasının öğrencilerde farklı görüşleri açığa çıkarma, bence/bana göre gibi kendi görüşünü ifade etmeye yönelik kalıp ifadeleri kullanmaya yönelme, ahlaki yargıda bulunma ve empati kurma gibi becerilerin gelişmesine katkı sağladığı birçok çalışmada tespit edilmiştir. Ayrıca bu çalışmalarda günlük hayatla bağ kurulan materyallerin öğrenme ortamlarında kullanılması ve bunlar aracılığıyla tartışma ortamlarının oluşturulmasının, öğrencilerde farklı bakış açıları, değerleri, yaşam biçimlerini anlama, görüşlerini arkadaşlarına karşı savunma ve kendi düşünce yapısını eleştirel bir gözle değerlendirip görüşlerini gerektiğinde daha makul görüşlerle değiştirme gibi becerilere zemin hazırladığı tespit edilmiştir (Topcubaşı, 2020; Ol, 2019; Topcubaşı, Kabapınar, 2022; Ol, Kabapınar, 2024). Çağdaş eğitimin bireyden ve toplumdaki beklentileri düşündüğünde böyle önemli becerilerin öğrencilere kazandırılabilmesi için tüm teknolojik imkanlardan yararlanmak etkili bir çözüm olabilir. Yapay zekanın Ol, C.G. ve Kabapınar, Y. (2025). Yapay zekaya sosyal bilgiler dersinde örnek olay yazdırmak olanaklı mıdır?: İlk deneyimler ve sonuçları üzerine. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 16(2), 2712-2745.
DOI. 10.51460/baebd.1670185

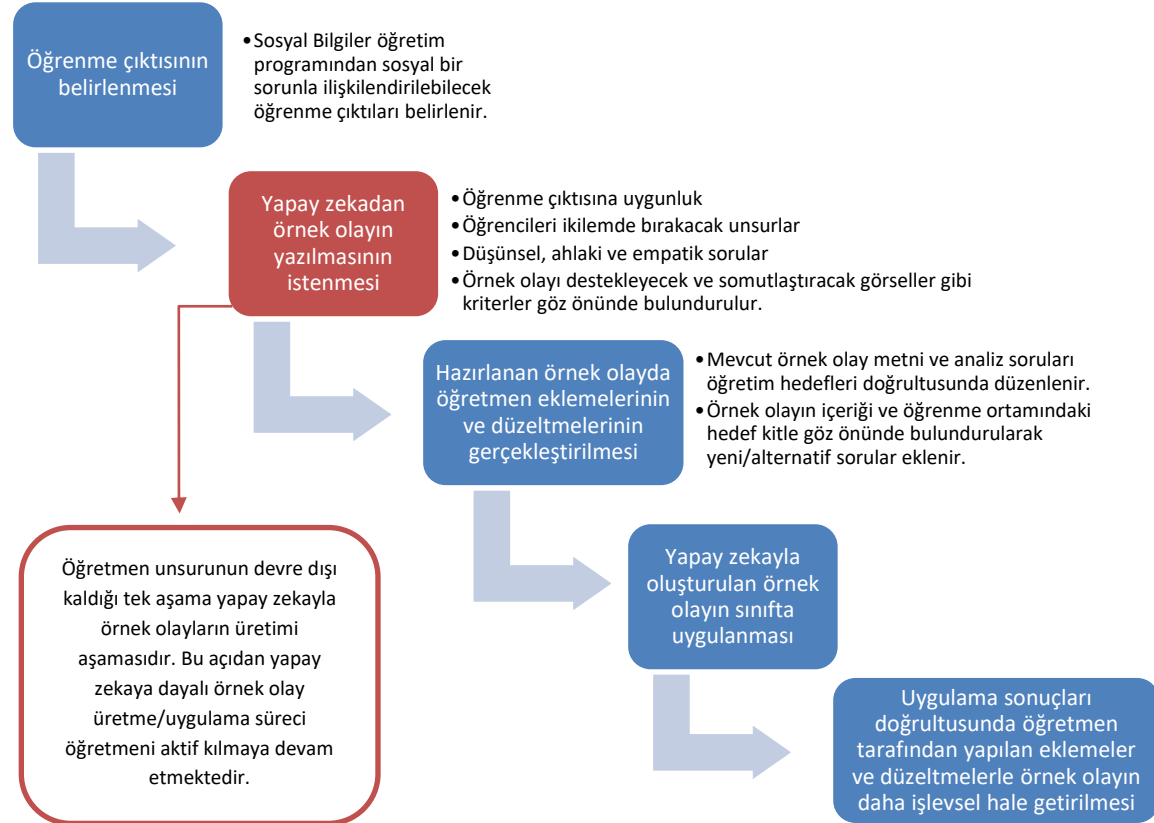
sunduğu pratiklik ve yaratıcılık, ihtiyaç olan her konuda çok sayıda örnek olay üretilmesine, öğrenme ortamlarının daha etkileşimli ve öğrenci merkezli bir yapıya dönüştürülmesine katkı sağlayabilir.

Yapay zeka öğretmen ve öğrencilerin yararlanabileceği öğretim materyalleri oluşturmak, sınav hazırlamak gibi görevleri yerine getirmesinin yanında, öğrencilere üretilen materyallerden hareketle yeni düşünme yollarını keşfetme ve eleştirel değerlendirmeler yapabilme gibi fırsatlar da sağlayabilir. Yapay zekayla yönlendirilen çeşitli sınıf içi etkinlikler, geleneksel öğretim anlayışının terk edilmesini ve grup çalışmalarına, uygulamalı etkinliklere, sözlü sunumlara dayalı birtakım değerlendirme yöntemlerini gerekli hale getirmektedir. Böyle bir durumun yeni öğretim felsefelerinin açığa çıkmasına zemin hazırlayabileceği de söylenebilir. Bu bağlamda öğretmen ve yapay zeka iş birliğine dayalı olası yeni öğretim yaklaşımlarının öğretim sürecini daha ilgi çekici hale getirme, daha güçlü öğretmenler ortaya çıkarma ve öğrencilerde daha iyi öğrenmeyi sağlama bakımlarından değerlendirilmesi gerekmektedir (Tlili vd., 2023).

Araştırmacılar da bu fikirler doğrultusunda yapay zekaya belirli yönergeler vererek hedeflenen öğrenme çıktısı temelinde örnek olay yazılmasını gerçekleştirmişlerdir. Ortaya çıkan örnek olaylar, Sosyal Bilgiler öğretim programından seçilen öğrenme çıktılarına göre yazılmış olup yaşamın genel akışıyla uyumlu ve içerisinde bir sosyal sorun/problem barındırmaktadır. Verilen yönergelere paralel olarak, örnek olayların bitiş kısmında herhangi bir değer yargısı sunulmamış olup analiz süreci öğrencilerin değerlendirilmesine bırakılmıştır. Yapay zeka, hazırlanan örnek olayın öğrenciler tarafından değerlendirilmesinde kullanılmak üzere empatik, düşünsel, ahlaki sorular da hazırlamıştır. Hazırlanan soruların sınıfta yapılacak analizler/tartışmalar için bir çıkış noktası işlevi görebileceği ve öğretmen tarafından üretilcek soruların da eklenmesiyle daha etkileşimli bir öğrenme ortamı oluşturulabileceği düşünülmektedir. Son aşamada yapay zeka, örnek olaydaki sosyal sorunu niteleyen 3 görsel hazırlamıştır. Aşamaların her birinin ayrı ayrı gerçekleştirildiği 2 uygulamanın ardından tüm yönergelerin yapay zekaya tek seferde verildiği bir örnek olay daha hazırlanmıştır. Bu açıdan yapay zekanın hazırladığı örnek olaylarda; araştırmacılar tarafından örnek olay kuramı doğrultusunda yapılmak istenenleri adım adım gerçekleştirme düzeyi ile tek seferde gerçekleştirme düzeyi arasında bir fark olup olmadığı görülmek istenmiştir. Yapay zekânın örnek olayda hangi temel hak ve özgürlüklerle ilişki kurulduğuna dair gerekçeleri ortaya koyabilmesi de araştırma sonuçları açısından değerli görülmektedir.

Yapay zekâya dayalı örnek olay öğretim süreci bir şemayla şöyle özetlenebilir:

Şekil 1. Yapay zekaya dayalı örnek olaylarla öğretim süreci

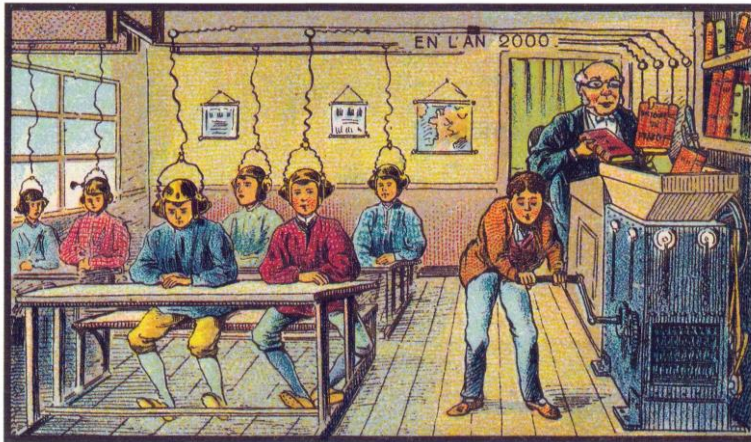
Araştırma kapsamında yapay zeka aracılığıyla üretilen örnek olayların, öğretim süreçleri açısından olumlu ve olumsuz taraflarına ilişkin bir bakış açısı sunulmuştur. Öncelikle olumsuz taraflarından bahsetmek gerekirse yapay zekanın yerel öğeleri içselleştiremediği görülmüştür. Özellikle yapay zekayla hazırlanan görsellerin Türk mimarisini ve sosyo-kültürel yapısını yansıtmadığı söylenebilir. Bu sebeple yapay zeka tarafından üretilen içeriklerin öğretmenler ve öğrenciler tarafından eleştirel bir biçimde analiz edilebilmesi de önem arz etmektedir. Yapay zeka aracılığıyla üretilen görsellerin kültürel bağlamı göz ardı eden ürünler ortaya koyması, öğretmenler ve öğrencilerin yapay zeka okuryazarlığına sahip olmaları ve üretilen içeriği tarihsel/kültürel bağlamı gözeterek değerlendirmeleri gerekliliğini ortaya koymaktadır. Yapay zekanın kültürel bağlamı yansıtmayan görsel ürünler üretmesi durumunun ileriki dönemde yapay zekaya ilişkin gelişebilecek yönlerden biri olarak düşünülebilir.

Öğretim süreci açısından bu gibi eksik boyutlarının yanında yapay zekanın öğretme/öğrenme süreçleri açısından sağladığı fırsatların çok daha fazla olduğu ve eğitimde kullanımının giderek artması gerektiği düşünülmektedir. Araştırma sonuçlarına göre, yapay zekâyla örnek olay üretim süreci öğretmenler açısından birçok fırsat sunmaktadır. Yapay zekanın birçok mesleği ortadan kaldıracağına yönelik güncel tartışmalar bir kenara bırakıldığında, öğretmenin zamanı ve teknolojiyi etkili kullanması

açısından yapay zekaya başvurusu etkili bir çözüm olarak değerlendirilebilir. Öğretmenin öğretim süreçlerine ilişkin yaratıcı bakış açısıyla yapay zekanın sunduğu imkanlar birleştiğinde, öğretim uygulamalarının daha etkili ve sorunlara kısa sürede çözüm üretilen bir yapıya kavuşabileceği düşünülebilir. Ders kitabında örnek olayın yer bulmadığı ya da niteliğinin yetersiz olduğu durumlarda yapay zeka bir alternatif olabilir ve kullanılabilir. Öğretmenin örnek olay bulmakta ya da üretmekte zorlandığı konularda yapay zeka aracılığıyla üretilen örnek olaylar, öğrenme süreçlerini öğrenciler açısından daha ilgi çekici ve verimli hale getirebilir.

Yapay zekanın öğretmeni ve öğrencileri pasifleştirebileceğine, eleştirel düşünme ve karar verme becerilerini azaltabileceğine yönelik tartışmalara da kısaca değinmek gerekir (Swenson, 2025; Zhai, Wibowo, & Li, 2024) Yapay zekaya dayalı örnek olay üretme ve uygulama sürecinde öğretmenin; öğrenme çıktısını belirleme, hazırlanan örnek olayda çeşitli eklemeler ve düzeltmeler sağlama, sınıfta örnek olayı uygulama ve uygulama sonuçlarını gözden geçirerek daha etkili bir öğretimi tasarlama aşamalarında aktif olmaya devam edeceği söylenebilir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte insanların yaşamını kolaylaştıran yönlerinin yanında insanları hazıra sevk eden ve pasifleştiren tarafları da sıkça dile getirilir olmuştur. 19. yüzyıl sonlarında çizilen aşağıdaki resim teknolojinin geleceğine dair bir bakış açısı sunmaktadır.

At School

19.yüzyılın sonlarında Jean-Marc Côté'nin öncülüğünde gerçekleştirilen "En L'An 2000" çalışması 2000'li yıllara gelindiğinde dünyanın nasıl bir yer olacağına yönelik hayallerin resimlerle aktarılmasına dayanır. Yapılan çalışmalardan biri olan yandaki resimde, makineye atılan kitaplar öğütülerek içlerindeki bilgilerin öğrencilerin zihnine aktarılması sağlanmaktadır.

Bu resimde öğretmenin ve öğrencilerin pasifleştiği, tüm öğrenme faaliyetinin adeta makine tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Yapay zekanın öğretmeni gereksiz ve öğrencileri de pasif hale getirme ihtimaline yönelik endişeler de bu bağlamda değerlendirilebilir. Yapay zekanın eğitim faaliyetlerinin tüm adımlarını tek başına yerine getirerek öğretmene duyulan ihtiyacı ortadan kaldırdığı ve öğrencilerin de sadece bilginin alıcısı konumunda olduğu bir yaklaşımın çağdaş eğitime yönelik beklentilere uygun olmadığı da söylenebilir. Yapay zekanın böyle bir tasviri; öğrenciyi aktif, katılımcı,

eleştirel düşünen, karar veren ve problem çözen bir noktaya varma düşüncesinden uzaklaştırmakta, öğretmeni de öğrenme süreçlerine rehberlik etmekten alıkoymaktadır.

Bu anlamda yapay zekanın, öğrenme ortamlarında öğrencinin/insanın önüne geçecek bir özne olarak değil, öğretme/öğrenme sürecini zenginleştirebilecek bir araç olarak görüldüğü eğitim anlayışına sunabileceği katkılar önemli görülmektedir. Teknolojinin zaman ve emek tasarrufu sağlama noktasında yüzyıllardır sunduğu katkı düşünüldüğünde, eğitimde yapay zeka kullanımı da bu amaçlar doğrultusunda giderek işlevselleşmektedir. Öğretmenin yaratıcılığını kullanarak zamanının büyük bir kısmını bazı öğretim materyalleri üretmeye harcaması yerine, yapay zeka aracılığıyla üretilen materyallerin sınıf içerisinde nasıl daha etkili bir şekilde kullanılabileceğine yönelik fikirler geliştirmesi bu araştırmada ön plana çıkan alternatif fikirlerden biridir. Öğrenme faaliyetine ruh katan, öğrenmeyi herkes için anlamlı hale getiren, bilgilerin ve düşüncelerin olduğu kadar duyguların, davranışların, tutumların, empatinin, farklı bakış açılarının da ön plana çıktığı bir öğretim sürecinin temel unsurunun bireyler arasındaki etkileşim olduğu unutulmamalıdır. Bu açıdan yapay zekanın, öğrenme ortamlarında insan öğesinin yerini alması düşüncesinin asla temel amaç olmadığı ve insan öğesini daha da ön plana çıkaracak destekleyici bir unsur olarak yapay zekadan yararlanmanın makul bir hedef olabileceği söylenebilir.

Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi, (2025), 16 (2), 2712-2745.
Western Anatolia Journal of Educational Sciences, (2025), 16 (2), 2712-2745.
Araştırma Makalesi / Research Paper

Kaynakça

- Ahmad, S.F., Han, H., Alam, M.M. et al. Impact of artificial intelligence on human loss in decision making, laziness and safety in education. *Humanit Soc Sci Commun* 10, 311 (2023). <https://doi.org/10.1057/s41599-023-01787-8>
- Akgerman, A., Özdemir Yavuz, E.D., Kavaslar, İ., ve Güngör, S. (2022). Yapay Zekâ ve Hemşirelik, *Sağlık Bilimlerinde Yapay Zeka Dergisi*, 2022;2(1):21-27.
- Alacapınar, F. (2015). *Örnek olay yöntemi ve eğitimde örnek olaylar*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Altunok, C., ve Ünver, M. (2020). Medikal Endüstride Yapay Zeka ve Uzman Sistemlerin Sürekli İyileştirmeye Etkisi. *Academic Perspective Procedia*, 3 (1), 482-490.
- Arf, C. (1959). Makine düşünebilir mi ve nasıl düşünebilir. Atatürk Üniversitesi-Üniversite Çalışmalarını Muhite Yayma ve Halk Eğitimi Yayınları Konferanslar Serisi, 1, 91-103.
- Artut, S. (2019). Yapay Zeka Olgusunun Güncel Sanat Çalışmalarındaki Açılımları, *İnsan ve İnsan*, 6 (22), 767-783.
- Ballı, Ö. (2020). Yapay Zekâ ve Sanat Uygulamaları Üzerine Güncel Bir Değerlendirme. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, (26), 277-306.
- Barr, R. D., Barth, J. L., and Shermis, S. S. (1977). *Defining the social studies*. National Council for the Social Studies.
- BBC, (2014, 2 Aralık). Stephen Hawking: 'AI could spell end of the human race' [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=fFLVYWBDFt0>
- Beyhan, A. (2013). Eğitim Örgütlerinde Eylem Araştırması, *Journal of Computer and Education Research*, 1 (2), 65-89
- Demirel, Ö. (2017). *Öğretim ilke ve yöntemleri: Öğretme sanatı*. Ankara: PegemA
- Deveci, H. (2005). Sosyal Bilgiler Dersinde Gazete Kullanımı. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 4 (3), 159-166.
- Erdoğan, G. (2021). Yapay Zekâ ve Hukukuna Genel Bir Bakış. *Adalet Dergisi*, (66), 117-192
- Erdoğan, F., ve Cakir, O. (2024). Öğretmen Adaylarının Yapay Zekâ Okuryazarlıklarının ve Yapay Zekâya İlişkin Algılarının Belirlenmesi. *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 63-95.
- Gedik, H. (2008). *Sosyal Bilgiler Eğitiminde Güncel Olaylar* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Herreid, C.F. (2007). Start With a Story: The Case Study Method of Teaching College Science. Virginia: National Science Teachers Association.
- Kabapınar, Y. (2014). *Kuramdan uygulamaya sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: PegemA
- Kabapınar, Y. (2015). Empati becerisini geliştirmesi bağlamında örnek olay ve etkin kullanımı, Y, Kabapınar (Ed.), *Empatiyle gelişmek empatiyi geliştirmek: Çocuk ve empati içinde* (s. 402- 423) Ankara: PegemA
- Kabapınar, Y., ve Baki Pala, Ç. (2021). Sınıfta örnek olayı çözümleme sürecinde öğrenciye sorular sormak: En kilit aşama, Y, Kabapınar (Ed.), *Kuramdan uygulamaya örnek olay: Yaşamı sınıfa taşımak içinde* (s.3-24) Ankara: PegemA
- Kabapınar, Y. (Ed.). (2025). *Kuramdan uygulamaya sosyal bilgiler ve tarih öğretiminde eylem araştırmaları*, Ankara: PegemA
- Kagermann, H., Lukas, W. D., and Wahlster, W. (2011). Industrie 4.0: Mit dem Internet der Dinge auf dem Weg zur 4. industriellen Revolution. *VDI Nachrichten*. Adresinden alındı: https://www.dfki.de/fileadmin/user_upload/DFKI/Medien/News_Media/Presse/Presse-Highlights/vdinach2011a13-ind4.0-Internet-Dinge.pdf
- Kızıldağ, H. (2023). *Yapay zekâ bir masal yaratıcısı/anlatıcısı olabilir mi?: chatgpt masalları*, *Turkish Studies: Language and Literature*, 18 (3), 1759-1775
- Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., and Forcier, L. B. (2016). *Intelligence Unleashed: An Argument for AI in Education*. Pearson Education.
- McCarthy, J., Minsky, M., Rochester, and N., Shannon, C.E., (1955). *A proposal for the dartmouth summer research project on artificial intelligence*, <http://raysolomonoff.com/dartmouth/boxa/dart564props.pdf30> ,Ekim 2020 tarihinde Wayback Machine sitesinde arşivlendi.

Ol, C.G. ve Kabapınar, Y. (2025). Yapay zekaya sosyal bilgiler dersinde örnek olay yazdırmak olanaklı mıdır?: İlk deneyimler ve sonuçları üzerine. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 16(2), 2712-2745.
DOI. 10.51460/baebd.1670185

- Merseeth, K.K. Case Methodology in the Study and Practice of Teacher Education (Winter 1990), *Teacher Education Quarterly*, Winter 1990, Vol.17, No.1, pp.53-62, <https://www.jstor.org/stable/23475067>
- Ol, C. G., ve Kabapınar, Y. (2021). Yaşamın sınıfa yansımaları olarak örnek olay yöntemi: Çözülecek binlerce sorun var, Y. Kabapınar (Ed.), *Kuramdan uygulamaya örnek olay: Yaşamı sınıfa taşımak içinde* (s.3-24), Ankara: PegemA
- Ol, C. G., ve Kabapınar, Y. (2024). *Gazete haberleriyle desteklenmiş sosyal bilgiler dersi deneyimi öğrencilere çoklu bakış açısı kazandırmak noktasında ne denli etkilidir?: Bir eylem araştırması*, *International Journal of Social Science Research*, 12(2), 103-123
- Pasquinelli, M. (2025). *Patronun gözü: Yapay zekanın sosyal tarihi*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Springbrook Software. (2023). Unlocking efficiency: How AI is revolutionizing government operations. Retrieved from: <https://springbrooksoftware.com/unlocking-efficiency-how-ai-is-revolutionizing-government-operations>
- Schwab, K. (2012). The Fourth Industrial Revolution and its impact on education. *World Economic Forum Report*.
- Strzelecki, A.,(2024). Students' Acceptance of ChatGPT in Higher Education: An Extended Unified Theory of Acceptance and Use of Technology. *Education and Information Technologies*, 49, 223–245. <https://doi.org/10.1007/s10755-023-09686-1>
- Swenson, C. (2025, January 6). AI can be a useful tool in the classroom. It can also be a threat to critical thinking. Rhode Island Current. Retrieved from: <https://rhodeislandcurrent.com/2025/01/06/ai-can-be-a-useful-tool-in-the-classroom-it-can-also-be-a-threat-to-critical-thinking/>
- Sönmez, V. (2020). *Sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: PegemA.
- Tlili, A., Shehata, B., Adarkwah, M. A., Bozkurt, A., Hickey, D. T., Huang, R., and Agyemang, B. (2023). What if the devil is my guardian angel: ChatGPT as a case study of using chatbots in education. *Smart Learning Environments*, 10(1), 15. <https://doi.org/10.1186/s40561-023-00237-x>
- Topçubaşı, T., ve Kabapınar, Y. (2022). Hayat Bilgisi dersinde kullanılan gazete haberleriyle desteklenmiş örnek olay yöntemi öğrencilere çoklu bakış açısı kazandırır mı?: Bir eylem araştırması, *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 13(2), 1171-1195.
- U.S. Department of Education, Office of Educational Technology. (2023, May). Artificial Intelligence and the Future of Teaching and Learning: Insights and Recommendations. <https://tech.ed.gov/files/2023/05/ai-future-of-teaching-and-learning-report.pdf>
- Vieriu, A. M., and Petrea, G. (2025). The Impact of Artificial Intelligence (AI) on Students' Academic Development. *Education Sciences*, 15(3), 343. <https://doi.org/10.3390/educsci15030343>
- Wildenhain, M. (2025). *Yapay zekanın kısa tarihi*, İstanbul: Düşbaz Kitaplar.
- Yetişensoy, O. (2022). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yapay Zekâ Uygulaması Örneği Olarak Chatbotların Kullanımı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- WEF (World Economic Forum). (2025). *Future of Jobs Report 2025*. https://reports.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_Report_2025.pdf
- Zhai, C., Wibowo, S., and Li, L. D. (2024). The effects of over-reliance on AI dialogue systems on students' cognitive abilities: A systematic review. *Smart Learning Environments*, 11, Article 28. <https://doi.org/10.1186/s40561-024-00316-7>